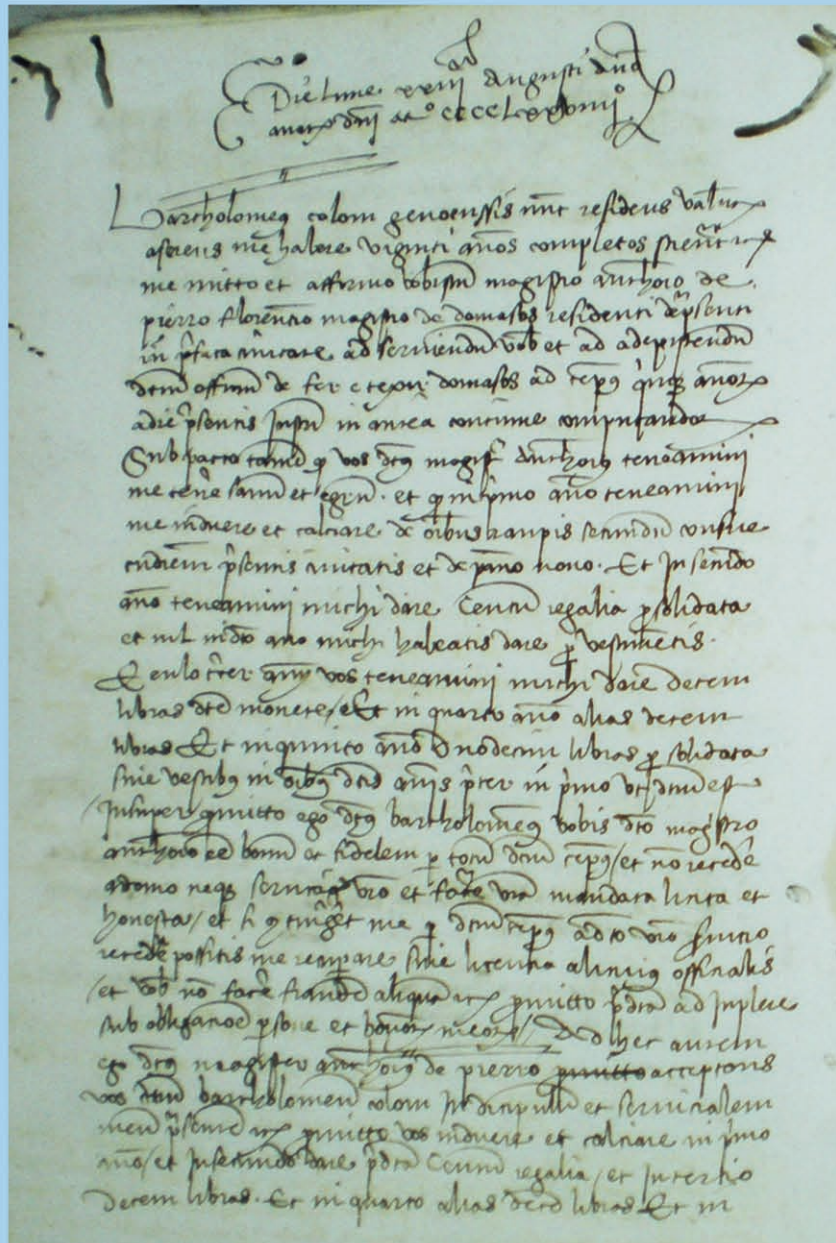

REVISTA

D'ESTUDIS HISTÒRICS

Document sobre Bartomeu Colom a València.

Núm. 59

Maig 2013

CENTRE D'ESTUDIS COLOMBINS

REVISTA D'ESTUDIS HISTÒRICS

Núm. 59

Barcelona, maig de 2013

Publicació del Centre d'Estudis Colombins

Seu social:
Diputació, 276, 08009 Barcelona
www.cecolom.cat

JUNTA DIRECTIVA

President, Joaquim Arenas, *Vicepresident*, Francesc Albardaner,
Tresorer, Reinald Benet de Caparà, *Secretari*, Ramon Navarro,
Vocals, Jordi Marí, Nito Verdera i Antoni Soler,
Oficina del Centre, Jaume Cañadas

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ

Diputació, 276, 08009 Barcelona
Telèfon: 933198050
Web: (<http://www.cecolom.cat>) - E-mail (info@cecolom.cat)

IMPRESSIÓ

Imprintaweb.com
Barcelona

Dipòsit legal: B-16689/95

SUMARI

5

EDITORIAL

*

6

VIDA DEL CENTRE

*

12

TRIBUNA

La pila baptismal de Amèrica, Historia y Vida

Reials Drassanes de Barcelona, l'Avenç

*

19

ARTICLES

Bartomeu Colom a València del 1479 al 1484, de Francesc Albardaner i Llorens

Tres documents inèdits, de Ramon Navarro i Sandalinas

El primer màrtir d'Amèrica, de Josep Maria Ortadó i de Maymó

Noves transcripcions de documents de la nissaga Margarit, de Toni Soler i Parellada

Fra Gaspar Gorricio fou così-germà de Cristòfor Colom?, de Sebastià Montsoriu i Genís

De Insula Inventis. Una lletra que és molt més que una carta, per Joaquim Arenas i Sampera

Nous documents interessants de l'AHPB, de Llorenç Margarit i Torras

*

53

BIBLIOGRAFIA

Cristóbal Colón: su origen y vida investigados con técnicas policiales del s. XXI, de Jesús Delgado,
per Amadeu Buch i Gras

Comentaris a “*participación de judios y conversos en la empresa de Cristóbal Colón*”, de Miguel
Angel Ladero, per Amadeu Buch i Gras

Editorial

El nostre Centre ha mantingut enlairat l'estendard de la dignitat científica, del respecte i de la defensa d'una causa noble en la qual han anat parellades la recerca històrica rigorosa i la voluntat d'engrandir patrimoni honorable de la nostra pàtria.

Aquest any precisament en farà vint que es produí el decés d'un dels fundadors del Centre d'Estudis Colombins, el senyor Josep M. Castellnou, mestre i historiador de la naturalesa de Colom. Alguns anys abans que iniciéssim la nostra tasca, Castellnou va ser tot un senyor de la ciència i de la pedagogia, ja que la seva professió va ser exercir de mestre de català a l'Escola Virolai. Home savi, lluitador i apassionat ens ha deixat uns treballs rellevants pel seu contingut i admirables pel seu mètode. En homenatge pòstum, el Butlletí del Centre d'Estudis Colombins núm. 11, Any III, 1993 va aplegar tota l'obra produïda per l'eminent cofundador amb anterioritat a la creació del Centre.

Molts altres fundadors i socis d'aquells primers temps ens han deixat al llarg dels anys. Castellnou i tots plegats són dignes de ser recordats en justícia. Avui que les dificultats de tot ordre abasseguen la vida associativa del nostre país per manca de recursos financers i també humans ja que el desplegament de la nostra societat no abona massa, i cada dia menys, l'aplec de persones per tirar endavant i com cal les causes per les quals treballem i els objectius que defensem, és bo recordar-los.

El relleu generacional no es produeix com caldria en el nostre àmbit. D'aquí la manca de recursos humans. Un àmbit que formalment no és acadèmic, encara que ho és per vocació, i que engloba un objectiu, el de trobar la veritable naturalesa de Colom, esdevé d'interès necessàriament minoritari. "Tots els camins van a Roma, però no tots van a Betlem" diu el poeta en el seu famós poema.

Hem evitat, en la qüestió de Colom i Amèrica, anar pel camí fàcil de "Roma" i hem emprés les vies de la seriositat històrica, ho hem comentat diverses vegades. El camins que porten a "Betlem" en la qüestió referida, no produeixen els èxits fàcils i menys una audiència de gran abast, perquè amb tots els respectes a qui calgui, ja fa segles el poeta castellà Lope de Vega ho deia i escrivia quan li retreien la rapidesa amb què plasmava les seves apreciacions en obres de teatre: A la plebs és just / parlar-li en neci / per donar-li gust. La traducció és dels meus anys de joventut.

Damunt dels temes històrics existeix la tendència, per part de certs sectors, d'interpretar els fets estudiats en funció de fer-los dir allò que pot plaure al poble, a la gent. S'ajusti poc o molt a la veritat històrica. No és ni ha estat mai el nostre estil. I exposem tot això perquè els camins de continuïtat es fan cada dia més difícils per associacions com la nostra. I sí que és cert que, des d'aquest vint-i-dosè esglaó, fa goig mirar enrere, per la feina feta, per les innovacions trobades, per les publicacions editades, pel reconeixements del món científic i acadèmic obtinguts i per la col·laboració dels socis, al costat d'aquesta certesa, però hi ha el pes de la realitat exposada que ens obra una via de reflexió necessària. Ningú no ens prendrà la nostra tasca feta, la nostra vocació de rigor històric, convé tanmateix mesurar les nostres possibilitats i les nostres forces pel respecte mateix que mereixen l'obra realitzada i tots els qui la iniciaren i posteriorment hi han col·laborat.

En els moments actuals cal reflexió i responsabilitat.

Joaquim Arenas i Sampera
President.

Vida del Centre

Actes i conferències

Al llarg d'aquests primers mesos de 2013 volem destacar la conferència realitzada pel nostre consoci i secretari de la Junta Directiva realitzada a la Sala d'Actes del Museu Marítim de Barcelona amb el títol de "Tres nous document inèdits" en què presentà les novelles troballes fruit de les seves investigacions dels documents del Plet de Veraguas conservats en els arxius de la Real Academia de la Historia de Madrid. El text de la conferència el podeu trobar en aquest mateix número de la Revista.

Així mateix, la Institució Catalana de Genealogia i Heràldica, conjuntament amb el departament de cultura de l'ajuntament de Castellar del Vallès, varen convidar al nostre benvolgut consoci i vice-president del Centre d'Estudis Colombins, Sr. Francesc Albardaner i Llorens a dictar una conferència sobre la teoria de la possible catalanitat de Cristòfor Colom el dia 7 de febrer del 2013.

L'acte es va celebrar a la sala d'actes del centre cultural d'aquesta població, denominat "El Mirador". Es va donar el cas que a la conferència hi havia més assistents de la propera ciutat de Sabadell que no pas ciutadans de la vila de Castellar.

L'acte va tenir un presentador de luxe en la figura del professor nordamericà Charles J. Merrill, qui, casualment, estava passant les seves vacances escolars entre dos quadrimestres a casa nostra, Catalunya. Hem de recordar que el nostre consoci Charles Merrill està estudiant al col·legi-seminari pontifici "Beda, el venerable" de Roma per a esdevenir prevere.

Enguany és el seu darrer any a la ciutat de Roma, ja que, un cop acabats els seus estudis, es preveu que sigui ordenat sacerdot el proper dia 22 de juny del 2013 a la ciutat nord-americana de Birmingham (Alabama).

En Francesc Albardaner té previst donar una propera conferència a la vila de La Llacuna (Anoia), el dia 4 de juny del 2013, convidat per l'ajuntament d'aquesta població. Acte en el qual es presentarà la nova edició ampliada i en llengua catalana del seu llibre "La catalanitat de Colom: ciència històrica o fanatisme patrioter".

Investigacions

Volem destacar la recerca que està realitzant el nostre consoci Antoni Soler Parellada en els fons documentals de Girona sobre la família de Pere Bertran i Margarit.

Cal recordar que el que fou el primer comandament militar del Nou Món estava entroncat per part de mare amb la poderosa nissaga dels Margarit, dels qual cal destacar al Bisbe de Girona Joan Margarit i Pau que tingué un paper molt actiu en la defensa de Girona contra les tropes de la Generalitat i lloc, alhora, on s'havia refugiat el petit príncep Ferran amb la seva mare, Joana Enríquez.

En aquesta Revista podreu trobar transcrita una de les seves darreres troballes que desitgem tinguin continuació. No cal dir que la investigació de primera mà sobre documents originals la creiem de màxima importància.

Així fou com Luis Ulloa descobrí nous documents per a sustentar la seva tesi sobre la catalanitat de Colom i negà proves sobre la genovesitat del Descobridor basada en proves falses o falsejades o interpretacions errònies que els anteriors historiadors havien donades com bones.

També cal destacar la tasca de recerca, sempre tan costosa, que està duent a terme el nostre consoci Francesc Albardaner en els arxius de València. La investigació per a la causa colombina d'aquests arxius encara té molt recorregut. És per aquest motiu que convidem a tots els investigadors colombins a investigar aquest fons documental tant important.

La troballa d'un Bertomeu Colom, genovès, en un document n'és una mostra. En Francesc Albardaner ens comenta aquest document en un article que acompanya aquest número de la Revista.

Entrevista del Papa Francesc amb Charles Merrill

El nostre benvolgut soci Diaca Charles J Merrill ha sostingut una entrevista amb el Papa Francesc, trobada de la qual ha tingut l'amabilitat de enviar-nos una fotografia.

20è aniversari del traspàs de Josep M. Castellnou, cofundador del CEC

En commemoració del 20è aniversari de la mort del nostre cofundador Josep M. Castellnou ens permetem de publicar una part del fitxer personal que ell mateix ens va lliurar. Aquestes fitxes constitueixen un petit tresor ja que en l'original, són escrites per la seva pròpia mà i el contingut no deixa de tenir, adesiara, algun aspecte curiós o singular.

Colom i el seu Nom

Data: 12/05/1489 1
Referència: Colom fou català, de Lluís Ulloa

En una cèdula reial, datada a Còrdova, Colom hi és anomenat Colomo. En el lliurament de la cèdula hi intervé, ja llavors dic jo! Joan de Coloma.

És un salconduit perquè li donin bona acollida, i el criden a la Cort. Vid, Colón (Ballesteros) p. 86.

Data: 2
Referència: España, pàtria de Colón, de Prudencio Otero Sánchez, Biblioteca Nueva, Madrid, 1922

Llegeix Colón allà on diu Colom

Data: 3
Referència:

No hi ha cap document autògraf de Cooom, que sigui signat amb el nom de Colón, ni tampoc Colom. Potser en la lletra de Santàngel si es tingués l'original s'hi trobara un dels dos.

Verificar si alguna vegada Colom signa Colón.

En el pròleg, o carta als Reis, del llibre dels seus viatges, Las Casas hi posa una relació que diu: Però, que escrigué Colom?

Data: 4
Referència:

Colom, després de la descoberta, sols signa amb “El Almirante” o bé amb les sigles que tots coneixem.

Data: 5
Referència: Santa Cinta (Història), pàg. 72

En 20/09/1629 en Joan Baptista Ferrer “canonigo penitenciario” va de Tortosa a Madrid a portar la relíquia de Sta. Cinta (És natural de Tortosa).

També és interessant el fel que al tornar de Madrid es fes un altar davant d'una casa que es deia de Nostra Senyora de Montserrat, per a rebre la relíquia (al costat del convent dels Trinitaris).

El gener de 1635 en Ferrer torna a anar a Madrid amb la relíquia i s'opera un miracle a Villar de Cañas (Conca).

Data: 6
Referència: Colom fou català, de Lluís Ulloa, pàg. 28.

Fra Pedro Limón, en la primera part de “las noticias historiadas de la conquista de Tierra Firme”, diu suprimir la darrera síl·laba i després amputa una cama de la “M”, fent de Colombo = Colom = Colon.

Data: 1494 7
Referència: Colom fou català, de Lluís Ulloa, pàg. 34.

El Duc de Medinaceli, en 1494, encara li dóna el nom de COLOMO.

Data: 1492 8
Referència: Colon, tal cual fué, d'Enric Bayerri, pàg. 720.

És veritat que a la de les “Capitulacions de Santa Fe” colom posa la seva signatura amb el nom de Colon?

I a la dedicatòria del “Diari” als reis també diu: ... enviarme a mi Cristoba COLON”?
Sobre la traducció dels cognoms, veure en Bayerri, pàg. 728 i s.

Data: abril de 1492 9
Referència: Colom fou català, de Lluís Ulloa, pàg. 31..

En les Capitulacions entre el Reis i Colom de Santa Fe de la Vega de Granada ja se'l nomena Colon.

Data: 1505 10
Referència: Colom fou català, de Lluís Ulloa, pàg.135.

En una lletra des de Portugal es nomena a Colom, l'any 1505, “almirante Christoval COLOMO, mi señor”. La lletra és escrita en portuguès.

Data: 1535 11
Referència: Historia General y Natural de las Índias, de Gonzalo Fernandez de Oviedo, editada per la R. Academia de la Historia, Madrid, 1851.

Posa el nom del descobridor COLOM. Fou publicada per primera vegada, l'any 1535, a Sevilla.

Data: 1898 12
Referència: Colom fou català, de Lluís Ulloa, pàg. 28.

Cels Garcia de la Riega, iniciador de la tesi del Colom gallec, ja es rebel·la contra la formació de Colom des del nom Colombo = Colom = Colon, i creu que el vertader nom era Colon.

Data: 1460 13
Referència: Descubrir al Descubridor, de Federico de Mendizábal, pàg. 12.

Diu Federico de Mendizábal que si el nom de Colon és mallorquí, és per aquí per on s'ha de buscar

la veritat.

D'on treu que Colom és mallorquí?

Aquest autor fa Colom mallorquí i fill (o bastard) del Príncep Carles de Viana i Margarida Colom.

Jo ja he indicat que, possiblement, Colom portava el cognom matern, no el patern.

Colom i la llengua

1

Referència: La lengua de Cristóbal Colón de Ramon Menéndez Pidal, pàg. 127

“... cuando las diferencias entre las hablas catalanas, aragonesas, castellanas, etc, son sin duda menores en número y calidad que las que existen entre las ladinas, lombardas, piamontesas, venetas, toscanas, etc...”

2

Referència: Catalunya, descobridora d'Amèrica de Ricard Carreras Valls, pàg. 182

En lletra autèntica de Miquel Moliart, la signatura diu MOLYART, però Colom, en nota de la seva mà, escriu: “Carta de Migel Muliart de 29 mil maravedis que me debe”. Omet la U i fa U de la O, com tants catalans fem, diu Carreras.

3

Referència: El pre-descubrimiento de Luis Ulloa, pàg. 88

Diu Lollis: “Se puede afirmar (y éstas no son sutilidades filologicas de que hagamos lujo) que el latin de Colom se resiente de muy cerca de la acción del espanyol (o del portugués) paera no abrir paso a la sospecha de que fué en la península ibérica donde abordó por primera vez la lengua de Cicerón. També va dir que Colom no arribà a comprendre mai passablement el llatí.

4

Referència: Diari La Vanguardia, de Manuel López Flores, d'11.08.1973

Diu que el Pare Las Casas, referint-se a Miquel Ballester, afirma: “Conoció mucho a éste amigo de Colón, Miquel Ballester, y les supuso catalán por haberle oído expresarse con el Almirante en éste idioma”. És cert això? On ho troba? Comprovar-ho!

5

Referència: Diari La Vanguardia, de Manuel López Flores, d'11.08.1973

Diu que el Pare Las Casas, referint-se a Miquel Ballester, afirma: “Conoció mucho a éste amigo de Colón, Miquel Ballester, y les supuso catalán por haberle oído expresarse con el Almirante en éste idioma”. És cert això? On ho troba? Comprovar-ho!

6

Referència: Colón e Isabel la Católica, de Andrés M. Mateo

Colom usa sempre la conjugació “i” en lloc de la castellana “e” i “et”. Pot ésser influència catalana? Veure pàg. 34 i s.

Colom usa gairebé sempre la preposició “de” davant de mots on no hi va en castellà. Pot també ésser un catalanisme? Veure pàg. 40 i s.

7

Referència: Cristòfol Colom fou català, de Luis Ulloa, pàg. 153

“... tanto que en algunas partes, dos vezes al dia subia (el mar) veinte y cinco braças y descendia otras tantas...”

8

Referència: Cristóbal Colón, de Manuel Ballesteros, pàg. 59

Ballesteros diu que ha arribar a considerar pròpia la llengua lusitana. A Tosacanelli li escriu e portuguès, perquè no tenia perícia en italià, i el pren per portuguès.

9

Referència: España, patria de Colón, de Prudencio Otero Sánchez, pàg. 191

Diu: “6ª que los caracteres gráficos de la letra de Cristóbal Colón son espanyoles y qie difieren de la letra italiana de aquella epoca”

10

Referència: El pre-descubrimiento de Luis Ulloa, pàg. 75

Diu Bonilla y San Martín: “Escribe (Colom) en estilo llano y popular, pero a veces con torpeza y confusión extraordinaria. Probablemente, no hablaba bien ningún idioma y conocía superficialmente varios”.

Tribuna

LA PILA BAUTISMAL DE AMÉRICA

En el número 357 de la revista Historia y Vida , any 1999, en la secció Consultorio, el senyor Luis Manrique, de Valladolid, demana informació sobre la “Pila bautismal de América”. Reproduïm, en llenguatge original, la resposta que li fa Carlos Cordero Barroso.

En el centro de la plaza mayor de Guadalupe, en la provincia de Càceres, se levanta ua fuente, con cuatro caños, con más de seiscientos años de existencia, y que es testigo mudo de los miles de visitantes que cada año llegan a esta pequeña localidad de densa historia, bien en busca de espiritualidad, bien a la búsqueda del arte, la cultura y el paisaje. En esta pieza arqueológica, de la que se ha pedido a instancias del erudito Tejada Vizuete que sea declarada “bien de interés cultural”, fué donde se bautizaron dos criados indios de Cristóbal Colón, a los que se les impusieron los nombres de Pedro y Cristóbal, el 29 de julio de 1496, hace ahora quinientos años.

Como tantos otros detalles de esta Guadalupe universal, la llamada “Pila bautismal de América” tiene una historia larga y fecunda, pues, de ser taza para bautizar a los hijos de la puebla durante varios siglos, pasó a figurar en los tratados de historia por ser en ella donde un día fueron cristianizados dos americanos traídos por el almirante descubridor de aquellas tierras allende la mar oceána.

Pero la peculiaridad del hecho histórico no sólo estriba en que se hallaba presente Colón, sino que fuese registrado en los libros parroquiales abiertos meses antes. Así leemos: “Viernes XXIX deste dicho mes se baptizaron xristoual e pedro, criados del sennor almirante don Xristoual colón, fueron sus padrinos: de xristoual antonio de torres e andrés blásques. de pedro fueron padrinos el sennor coronel e sennor comendador varela e baptizolos lorenço fernandes capellán”. Esto está escrito en el Libro primero de bautismos, folio 1 vuelto.

Esta pila, muy parecida a la que sirvió para bautizar en Belmonte a fray Luis de León, estuvo colocada debajo del coro de la basilica del monasterio de Guadalupe por mandato del primer prior jerónimo, fray Fernando Yáñez (finales del siglo XIV). Parece ser que estuvo en su primitivo lugar hasta 1736, en que habiendo sido bendecida la llamada Iglesia Nueva, trazada por Lara Churiguera y construida como ayuda de parroquia, se trajo a este nuevo lugar, donde permaneció hasta la exclaustación, en la que volvió a su antiguo sitio. A partir de 1841 dejó de utilizarse y, por motivos que se desconocen, fué colocada en su actual emplazamiento urbano.

El bautizo de los citados indios contó, como hemos leído, con la presencia de Colón, quien al fin pudo cumplir el voto de visitar a la Virgen de Guadalupe tal como había prometido y consta en el diario de a bordo, el 14 de febrero de 1493, cuando, en medio de una tempestad al regreso de su primer viaje, ordenó que se echase en suerte un romero que fuese a Santa María de Guadalupe, compromiso que recayó en él.

Como quiera que por diversos motivos el almirante no había cumplido su promesa, aprovechó el regreso de su segundo viaje para llegar al histórico cenobio extremeño, cumpliendo su promesa, bautizando a

sus dos criados, y les dijo a los frailes que había cumplido su palabra de poner a una isla el nombre de Guadalupe, tal como se lo habían pedido, así como porque Colón, como dice Romeu de Armas, “desde que se postró ante los pies de la Virgen de Guadalupe, en demanda de protección, sintió una particular devoción por la milagrosa imagen”.

Y no sólo estuvo él, sino que se hizo acompañar para tan alta ocasión por importantísimas personas, como Antonio de Torres, contino y capitán de la flota, el alguacil Pedro Hernández Coronel y el comendador Valera o Gallego.

Esta joya espiritual fue utilizada más tarde para el bautizo de más indios, pero antes había servido para cristianizar a importantes judíos, amigos y confidentes de los Reyes Católicos. Gracias al *Chronicón* de Valladolid sabemos del bautizo de estas personalidades judías el 15 de junio de 1492, que no están registradas en libros parroquiales porque éstos no se abrieron hasta el 11 de junio de 1496. Estos bautizos tuvieron lugar dentro del plazo de ejecución de la real orden de expulsión de los judíos, que expiraba el 31 de julio.

Dice el *Chronicón* al respecto: “En quince de junio viernes fueron bautizados en Santa María de Guadalupe D. Abraen Senior e su hijo que mientras judios se llamaban e por la gracia del Espíritu Santo recibieron agua del Espíritu Santo. Fueron sus padrinos el Rey e la Reina nuestros Señores y el Cardenal Despaña. Dieronles por linaje Coroneles, al padre llamaron Ferand Pérez Coronel: al hijo Juan Pérez Coronel.

Asimesmo se convirtieron e fueron bautizados esa misma ora (e fueron los sobredichos Rey e Reina padrinos e Cardenal) Rabi Meir e dos fijos suyos, que se llamaban cuando judios. Al Rabi Meir llamaron Ferand Núñez Coronel y al fijo mayor Pero Núñez Coronel, y al segundo Francisco Núñez Coronel”.

El monasterio de Guadalupe no quiso mantenerse ajeno a la celebración del V centenario de aquellos primeros bautismos y los pasados días 7 y 8 de junio de 1966 programó unas “Jornadas de Hispanidad Extremeña” que conaron con importantes personalidades del mundo de la historia, la religión y la política, y se procedió a la inauguración de un cuadro, pintado por el artista onubense Juan Manuel Núñez Báñez, que fue colocado bajo el coro de la basílica guadalupense, donde en otro tiempo estuvo la pila.

Carlos Cordero Barroso

REIALS DRASSANES DE BARCELONA

A continuació reproduïm el treball “La marina catalana del vuitcents”, d’Emerencià Roig publicat a l’Avenç, Barcelona 1929.

INTRODUCCIÓ

Les Reials Drassanes de Barcelona és un dels edificis més significatius de la nostra ciutat. El seu estat actual és un reflex de la pròpia història: van néixer amb la primera expansió de l’urbs i en el moment del màxim abast de Catalunya, i varen anar perdent significació a mesura que la supremàcia de les metròpolis mediterrànies es veié enfosquida per la creixent hegemonia de l’Atlàntic. Es reconvertiren en lloc militar i van arribar a ser proposades per la ciutadella quan la corona borbònica volgué vigilar de prop la ciutat. Finalment, en aquest segle, els ha arribat la recuperació per a la cultura ja que s’han convertit en la seu del Museu Marítim de Barcelona.

Tot i comptar amb una trajectòria constructiva, de la qual encara en queda força per investigar, el conjunt de les Drassanes, declarat monument històrico-artístic, s’erigeix com a punt de partida per endinsar-se en els canvis i la continuïtat al llarg de la història, en l’arquitectura del gòtic civil català o potser en una organització del treball tan específica com era la dels constructors de vaixells.

Ara que Barcelona està recuperant el mar amb tota la seva significació, les Reials Drassanes es constitueixen com el gran testimoni arquitectònic dels lligams entre la ciutat i la Mediterrània.

LES DRASSANES CATALANES

Els àrabs anomenaven dar-as-sina a la zona de construcció naval. A l’edat mitjana, cada ciutat marítima mínimament important tenia la seva, a tocar de la platja, i ocupava un espai més o menys delimitat i no sempre cobert.

Les costes mediterrànies han comptat amb aquest tipus d’establiments des de l’existència de les primeres civilitzacions marineres, com l’egípcia, la fenícia, la grega o la romana. D’una manera o una altra, totes han tingut en comú disposar d’un magatzem per a les fustes, d’un lloc destinat a torrar-les, d’un bon pla per estendre-hi les estopes, i d’algun cobert per a aixoplugar-hi els ferros.

A Catalunya, les més antigues que es coneixen són unes de Barcelona que daten del s. XI, situades fora muralla, aproximadament a l’actual carrer de la Fusteria. També data d’aquella època la informació d’unes drassanes musulmanes a Tortosa, tocant la ribera de l’Ebre, i a Dènia.

De l’època de la màxima expansió catalana a la Mediterrània són les drassanes que podem veure actualment a València, anomenades Drassanes del Grau de la Mar (s. XII), les de la ciutat de Mallorca (1319) i les Drassanes de Barcelona, les més grans de totes. Com molts dels edificis antics d’una ciutat, les de Barcelona no han estat sempre dedicades a les mateixes feines. El seu gran moment s’estroncà amb la decadència del comerç baix-medieval i de les grans capitals mediterrànies, sobrevinguda amb el descobriment d’Amèrica i de la puixança de l’Atlàntic. La majoria d’aquests edificis, dedicats des de segles a la construcció del tipus de vaixell mediterrani per exel·lència, la galera, passaren a mans de la marina reial i s’anà abaixant la producció, fins que molt d’ells foren destinats a unes altres funcions.

Però, tot i així, a partir del s. XVI es desenvoluparen les drassanes d’altres viles menys importants, que s’especialitzaren en la construcció de naus mercants transatlàntiques. Així, al s. XVIII, destacaren les

de Mataró, d'Arenys de Mar o de Canet, sense oblidar els tallers barcelonins establerts a la Barceloneta després del tancament definitiu de les Drassanes, el 1748. Aquesta producció es va veure enfortida quan s'atorgà llibertat de comerç amb Amèrica (1778) i s'aguantà fins al s. XIX, en què prengueren molta empenya les de Badalona, el Masnou, Vilassar de Mar, Calella, Pineda, Blanes Lloret, Sant Feliu de Guíxols o Palamós.

La decadència definitiva de les drassanes catalanes va aparèixer amb els canvis revolucionaris del s. XIX en els mitjans de transport: el vapor en substitució de la vela i el casc de ferro en comptes del tradicional de fusta, i la competència del ferrocarril. La pèrdua de les colònies va acabar d'agreujar la situació i va fer que el comerç transatlàntic rebés un fort sotrac.

LES MENESTRALS DE DRASSANA

El conjunt de treballadors de les drassanes s'anomenava mestrança. Aquests menestrals o homes d'ofici, altament especialitzats en les feines de construcció de vaixells, estaven organitzats en gremis des de temps medievals. Al s. XVIII van arribar a tenir una estructuració tan complexa que feren inviable la modernització de la construcció naval a nivell europeu i nord-americà i, en canvi, s'anaren adaptant amplis sectors agrícoles, comercials i industrials. A partir de la Constitució de 1812, els gremis de mestrança van ser abolits i reinstaurats diverses vegades, fins que el 1864 desapareixerien definitivament, després d'una època en que s'havien anat debilitant.

A les drassanes grans no hi havia només els menestrals. Per sobre d'ells figurava el drassaner, encarregat de la custòdia i de l'administració de l'establiment. A Barcelona n'hi havia un per compte del govern de la ciutat i un altre pel de la Generalitat. Aquest darrer disposava, a més, d'un notari o sots-drassaner, i a partir del s. XVII s'encarregà de les funcions del municioner (responsable de la provisió de les armes de foc).

La història d'un vaixell s'iniciava amb la firma d'un contracte entre el futur propietari i el mestre d'aixa, anomenat també fuster de ribera. A més del preu, en aquest acord es concretaven les condicions tècniques, com ara el tipus d'embarcació, el tonatge o la distribució interior, sempre segons les necessitats del client. A partir d'aquí, el mestre d'aixa hauria de supervisar tota la realització fins al final, que en certa manera es distribuïa en dos grans grups de feines: les pròpies de la construcció, que dirigia i executava ell mateix, i les de la impermeabilització de la carcassa, que era tasca del menestral anomenat calafat.

Per a qualsevol mena de nau, el primer que calia era fer un bon projecte. El mestre d'aixa en dissenyava els plànols, en feia la maqueta i en treia les plantilles amb les quals marcava per on s'havien de tallar les fustes. Alhora, escollia tots els materials que s'anirien utilitzant: les fustes (de roure, pi o alzina per el casc, i d'abet per a l'arboradura), el cordam (de cànem obrat), les veles (de cotonies -cànem i cotó-, o de lones -fils de cànem-), els quitrans, brea i betums, a base de resines de pi, i el clavaó (el conjunt de claus).

En les feines pròpies de la construcció hi participaven menestrals especialitzats a les ordres del mestre d'aixa. Les fustes es tallaven i, quan calia, se'ls donava forma corba amb l'ajut del foc. Es començava per la quilla i s'hi anaven fixant les quadernes, com si es tractes de la columna vertebral i les costelles. Sobre aquesta estructura s'anava bastint la carcassa i, seguidament, la coberta. Després s'aparellava el vaixell, és a dir, se'l dotava de l'arboradura (el conjunt d'arbres o pals). Arribats en aquest punt, es procedia a la impermeabilització del casc. El calafat obria les escletxes de les juntures dels taulons i hi introduïa l'estopa, ben embotida. Per protegir-la de l'aigua, hi aplicaven un bon gruix de quitrà a pinzell.

Seguidament s'espelmava tota la superfície, és a dir, que s'estenia una capa a tota la superfície exterior i acabava el condicionament amb una altra d'oli de peix i blanc d'Espanya.

Abans de col·locar els darrers detalls es llençava el vaixell a la mar. Aquesta operació, l'avarada, es feia amb l'ajut d'una escala horitzontal a manera de rails i lleugerament inclinada al mar, per on lliscaria la nau fins a l'aigua. Passada la prova de bona flotació i impermeabilitat, es procedia a les darreres tasques d'habilitació, consistents en la col·locació de les vergues (perxes que sostenen la vela), el velam, les eixàrcies (els agafadors de les cordes), on els soguers hi posarien el cordam... fins deixar llesta la nau per a la navegació. El remolar tenia cura de la fabricació i col·locació dels remos, els manyans de ribera de la provisió d'àncores, ancorots, penys i tots els altres ferros. Els armers s'encarregaven de la instal·lació de l'artilleria.

En l'acabament d'un vaixell no faltava mai la intervenció de pintors i escultors detallistes especialistes en la decoració de les estances i els llocs de comandament de l'alta tripulació, i d'algunes parts de la carcassa o l'arboradura. Però sobretot hi havia sempre un artista escultor que tallaria i fixaria a la part davantera de la nau la figura decorativa anomenada mascaró de proa.

BARCELONA I LES DRASSANES, UNA HISTÒRIA PARAL·LELA

Les Drassanes de Barcelona és un dels signes més visibles de l'hegemonia de la ciutat al moment del màxim domini català a la Mediterrània.

Barcelona tenia, des del s. XI, una drassana a tocar de les antigues muralles romano-medievals, que baixaven seguint la direcció de l'actual Via Laietana, i que tombaven cap al sud en arribar a la costa. Si bé és veritat que el port del s. XIII no tenia amb prou feines instal·lacions i els vaixells eren avarats a la platja, el comerç marítim havia anat creixent a mesura que la Corona d'Aragó s'expandia mar enllà, i això havia creat la necessitat de bastir una nova drassana que substituís les de carrer de la Fusteria. La línia costanera havia avançat considerablement al s. XII guanyant un tros de terra al mar, més enllà de l'actual Rambla, i fou aquest l'emplaçament escollit. Un document de 1243 emès pel rei Jaume I a cita la "Nova Drassana".

En aquesta època, Jaume I, després de fer-se amb territoris musulmans a ponent i a les Illes, es proposà de consolidar l'extensió cap a la Mediterrània. Al llarg dels anys, el casal de Barcelona aconseguiria Mallorca (1229), Sicília (1282), els ducats d'Atenes i de Neopàtria (1311-1388), Sardenya (1323) i Nàpols (1442). A més d'aquestes possessions, Catalunya desenvoluparia un comerç cada cop més actiu amb l'Àfrica del Nord, les costes italianes i gregues, les de Síria i Egipte, i també amb les atlàntiques franceses, les angleses i les flamenques.

Fou en aquests temps quan les Drassanes gaudiren dels moments més àlgids de la seva història, tot procurant el proveïment de totes les necessitats del tràfic naval, ja fossin de guerra o mercants. Se sap que es podien construir fins a trenta galeres alhora sense problemes d'espai o d'operaris. Per alguna raó destaquen com les drassanes medievals més grans del món.

Les Drassanes han perdurat fins a l'actualitat. Més de cent anys duraren les obres inicials, impulsades per la casa reial catalano-aragonesa d'acord amb el govern de la ciutat i els diputats del general. Aquestes tres institucions, la corona, la municipalitat i la futura Generalitat, van compartir i disputar-se la seva administració i propietat, i la responsabilitat de la seva edificació. Així, a la mort de Martí l'Humà, les Drassanes passaren a mans de la ciutat de Barcelona, el 1470 se'n feu càrrec el consolat de mar -el tribunal mercantil i marítim-, i des del s. XVI la diputació del general. Per això trobem els escuts de cada institució repartits per tot el conjunt.

Segons les necessitats de cada moment, es va anar dotant les Drassanes de més espai, se'n reformaren les naus constantment i s'habilitaren per a nous usos, com el de palau reial (a finals del s. XIV, que no s'arribà a realitzar mai) o el de llatzaret per a la quarentena de mariners i vaixells, a mitjan s.XVII. Fou

en aquesta època, després de la Guerra dels Segadors, que la corona castellana se n'apropià i les dotà d'un baluard. Poc després, la ciutat les perdé definitivament quan, ja en mans de Felip V, el 1714 se les volgué convertir en una ciutadella.

Però l'emplaçament d'aquesta fortificació es canvia a l'extrem est del barri de la Ribera -on ara hi ha el parc de la Ciutadella-, i les Drassanes es van destinar a arsenal militar i mestrança d'artilleria, alhora que la construcció naval era traspasada a Cartagena. Al llarg d'un segle es referen els espais interiors de les naus, s'hi aixecaren unes casernes i es modificaren les muralles medievals.

Fins al 1935 l'exèrcit no cedí les Drassanes a la ciutat. Barcelona a les havia començat a reclamar a l'època d'Ildefons Cerdà, ja que el seu pla (1859) preveia enderrocar-les, tot i que no s'acomplí finalment, altres projectes seguiren proposant la seva desaparició. L'Acadèmia de Bones Lletres, la Comissió Provincial de Monuments, l'Acadèmia Provincial de Belles Arts i molt especialment el Centre Excursionista de Catalunya, havien lluitat per impedir-ne la destrucció. Finalment, la Generalitat va destinar-les a ser la seu del Museu Marítim, alhora que es va fer càrrec de la restauració.

L'ELEGANT ARQUITECTURA DEL GÒTIC CIVIL

Sempre s'ha dit que l'edifici de les Drassanes de Barcelona és un dels exemples més importants del gòtic civil català, tot i que aquest conjunt no és fruit d'un únic moment constructiu. Com quasi tots els edificis antics i d'envergadura, el seu aspecte actual es deu a diverses fases de construcció repartides a llarg de set segles d'història, plens d'enderroc i d'ampliacions, com també al seguit de restauracions que se li han practicat en els últims cinquanta anys.

La major part d'aquest edifici no pertany, doncs, a l'original del s. XIV, del qual sembla que només queda la façana marítima. Malgrat això, l'edifici forma un tot homogeni difícil d'explicar si no es té en compte que, en la gran fase constructiva del s. XVII, no es volgué imposar el segell de l'època, i es preferí d'adoptar la mateixa tècnica amb que s'havien aixecat inicialment les Drassanes. El sistema a què ens referim és al dels arcs diafragma. Enfilats sobre pilars d'uns 6 metres d'alçària, aquests arcs semicirculars permeten de cobrir grans espais, ja sigui amb teulada plana o a dues vessants, tot abraçant extensos trams de sostre sense necessitat de massa parets ni pilars. Fet i fet, el punt més alt dels arcs -l'intradós- se situa a 13 metres. El resultat és l'obtenció d'àmplies sales quadrangulares que tendeixen a donar la sensació d'espai únic, ben al contrari de l'efecte de corredor alt i estret que es pot trobar en molts edificis del gòtic europeu. Aquesta estructura anomenada de saló, és una de les característiques més singulars del gòtic català, no sols de les architectures civils, sinó també de les grans catedrals.

D'aquesta tècnica, iniciada possiblement al dormitori de Santes Creus a principi del s. XIII, Barcelona compta amb exemples tan remarcables com els de la Sala del Tinell del Palau Reial Major, la Sala del Consell de Cent, l'edifici de la Llotja o l'Hospital de la Santa Creu. Tots ells mostren una senzillesa formal força característica del gòtic civil català. També s'hi destaca el combinat de pedra i fusta en la coberta, tal com podem trobar en moltes mesquites, en lloc de les voltes únicament de pedra molt més utilitzades per l'arquitectura europea o els embigats de fusta, propi de la italiana.

Aquest sistema de construir fou desenvolupat molt especialment en aquells llocs on calien grans espais interiors funcionals i poc sumptuosos -pensem que la nau més àmplia arriba als 13 metres de llum-. I aquesta és la raó que explica que, en les successives ampliacions i refetes es continués mantenint aquesta tipologia constructiva.

La sensació d'espai diàfan s'ha conservat fen un tipus de tancament a la façana de mar a base de grans vidres. Un seguit de naus que s'estenen de mar a muntanyes generen l'espai interior. Algunes d'elles

mesuren més de 100 metres de longitud. El seu nexa, l'estableixen els pilars arrencats.

Cada nau disposa de la seva coberta a dues vessants, de fusta en l'embigat interior i recoberta de teula a l'exterior. Antigament, el terra tenia diversos nivells o grades, que són les fosses inclinades cap al mar, per on es feien lliscar els vaixells.

A l'època de Pere III el Cerimoniós (1383) ja hi havia construïdes les naus de mar i s'estava treballant en les de terra, que van quedar a mig fer, separades per un pati entre les dues sèries. Al segle XVII, la Generalitat repregué la idea inicial i amplià les Drassanes amb les naus projectades, alhora que segurament va enderrocar part de la primitiva façana marítima fent, d'aquesta manera, que fossin arcs interns de les naus els que actuessin de façana, tal i com pot veure's actualment.

Tant el baluard com la muralla són de pedra ben tallada, excepte un pany de muralla, que és més irregular. Aquesta està formada per dos trams de paret i dues torres. Una d'elles té la porta anomenada portal de Santa Madrona, i separa la muralla del baluard. L'altra, la Torre del Mar, té tots els elements característics d'una construcció d'aquest tipus: espielleres i merlets.

DESCRIPCIÓ DEL TREBALL QUOTIDIÀ EN UNA DRASSANA

Una generació de treballadors voltava els bastiments en construcció. Es veien grans carcasses de vaixells formades per complicades combinacions de quilla, quadernes, rodes i codastos, i voltades de grans encavallades de banquetes, travesses i puntals: talment com un immens teixit de fustes. Enfilat dalt d'aquelles bastides, un exèrcit de mestres d'aixa posava taules i les anivellava amb les eines, fent sorolls secs però no ingrats, i escampant encenalls que queien a terra com fulles seques que es desprenen dels arbres en els jorns de tardor. Al costat de les naus en construcció, n'hi havia altres de més acabades en les quals un estol de calafats endinsava l'estopa en els comentis picant amb la massola damunt dels ferros de canal i fent un triquiteig sonor agradable.

Més enllà, un bastiment ja vestit que mostrava unes línies airoses rebia en la part més baixa capes de quitrà, que hom aplicava amb les llanades sortides de perols fumejants que hi havia damunt del foc. El soroll dels picaments de les aixes i dels calafats era dominat pel dels cops de martell damunt l'enclusa enllestint les peces de ferro; pel dels malls dels pernys clavant peces de fusta, que feia ressonar els bastiments com caixes harmòniques; i pels crits de manament dirigint un estol d'homes en la maniobra de transportar una gran peça de fusta d'un cantó a l'altre.

Apartats dels bastiments, hom veia els serradors enfilats dalt de les pollines serrant grans troncs de roure i de pi, dels quals en sortien serradures flairoses que, després d'embaumar l'ambient, cobrien el sòl d'una polsina daurada. Homes que es cuidaven de corbrar les fustes al foc al costat d'una llarga foguerada, tenien els talons en posició esforçada per mitjà d'enginyoses combinacions d'anelles i gafes, rebent els esquixos de les barengues xopes. I finalment, l'escena de traslladar grans peces de fusta damunt del carro, vehicle de dues rodes sense braços, que avançava pesadament, impulsat per una filera d'homes, mentre deixava dues roderes fondes damunt catifat d'herba seca i encenalls.

Articles

BARTOMEU COLOM A VALÈNCIA DEL 1479 AL 1484

Per Francesc Albardaner i Llorens

Seguint les directrius marcades per Luis Ulloa per determinar qui va ser l'autèntic personatge que va descobrir el Nou Món, així com del resultat de les nostres posteriors investigacions científiques, aquest havia de ser membre d'una família noble de llinatge Colom i tenir la llengua catalana com a llengua materna. Aquest «identity kit» simplificat ens ha portat a estudiar les poques famílies nobles dels Països Catalans que compleixen amb aquests requisits i que només hem pogut trobar a les ciutats de Barcelona i València.

Hem de reconèixer que la família noble de llinatge Colom de més prosàpia i antiguitat és la valenciana, ja que un noble provençal, Guillem Colom, va participar en la conquesta de la ciutat de València en la campanya duta a terme pel rei Jaume I. A causa dels serveis prestats, diversos membres d'aquesta família van ser jurats de València i senyors de diferents territoris dins del regne de València, durant els segles XIII, XIV i principis del segle XV, entroncant aquesta família amb altres famílies nobles valencianes. Per aquest motiu ens hem interessat en l'estudi d'aquesta família noble valenciana Colom, la qual, en vista als documents trobats en els arxius valencians es va extingir a principis del segle XV. Per això sembla impossible que Cristòfor Colom pogués ser membre d'aquesta família per motius cronològics.

Gràcies a aquest interès en estudiar a la família Colom valenciana, hem realitzat diverses campanyes d'investigació en els tres millors arxius històrics de la ciutat de València com són: l'Arxiu Històric Municipal, l'Arxiu del Regne de València i l'Arxiu del Col·legi del Corpus Christi conegut com «El Patriarca».

Durant les nostres estades a València hem fet bona amistat amb historiadors i erudits valencians, experts en aquests tres arxius esmentats, i, entre ells, volem destacar a Jaume Richart i Gomà, qui molt gentilment ens ha passat un gran nombre de referències de documents relacionats amb diversos personatges Colom. De tots ells cal destacar un document excepcional, que donarà peu a grans controvèrsies entre els historiadors de tot el món, i que és el que estudiarem i analitzarem a continuació.

El document Richart: Bartomeu Colom aprenent a València el 1479.

En honor al seu descobridor, anomenarem el document que estudiarem a continuació com «document Richart», que es troba guardat entre els protocols notariais del notari Joan Valero del període 1479-1481, preservats al Col·legi del Corpus Christi de València. La seva referència exacta és APP. 28.487 i la seva data 23 d'agost de l'any 1479. A l'inici del document Richart el text diu així:

«Die lunes XXIII mensis Augusti anno a nativitate dominis MCCCCLXXVIII;

Bartholomeus Colom, genoenssis nunc Residens Valencie, aserens mee habere viginti anos completos presentem me mitto et affirmo vobiscum Magistro Anthonio de Pierro, florentino, magistro de domassos, residenti de presenti en predata civitate ad serviendum vobis et at adeprendum dictum officium de fer et teixir domassus ad tempos quinquem anorum a diem presentis impu. in antea continue computandis sup

pactus quem vos dictus magnificus Anthonius teneaminis em miduere et calciare de omnibus brampis secundum consuetudinem presentes et de pano novo. Et in secundo anno teneaminis michi dare centum regalia per solidata et nil medio anno michi habeatis dare per vestimentis., Etc. ».

Die lune. xxij Augusti. Anno dñi m^o cccc^o lxxviii.

Bartholomeus colom genouensis nro residentis batua
 asiens nre habere. Vigniti annos completos presentis
 me mitto et assermo vobis magistro anthoro de
 pierro florentia magistro de domasos residentis de plen
 in ista mura. ad seruendum vob et ad adespendum
 domum offm de fer ctepn domasos ad rep qñq annos
 adie plenis sup in anica continue computanda
 Sub parca tamē q vos dñs magis anthorib teneamin
 me tene tam et legim. et q m pmo ano teneamin
 me monere et caliare de omnibus brampis secundum consue
 tudinem plenis munitis et de pmo hono. Et p secundo
 ano teneamin michi dare. Centum regalia p solidata
 et nil medio ano michi habeatis dare p vestimentis.
 Et vltio iter quo vos teneamin michi dare decem
 libras de monere. Et in quarto ano alias decem
 libras. Et in quinto ano undecim libras p solidata
 sine vobis in vobis dñs qñq pter in pmo vobis dñs
 pnter pnter ego dñs bartholomeus vobis dñs magistro
 anthoro de bono et fidelem p totum dom rep et no recede
 domo neq seruag vob et fide vob mandata lura et
 honesta et si q tñget me q dom rep dñs dñs fmo
 recede possitis me reappare sine licentia alius offm
 et vob no fare fraude aliqua pnter pnter ad pnter
 sub obligacione pnter et bonis mcor. Et dñs anthor
 ego dñs magister anthoro de pierro pnter acceptione
 vos dñs bartholomeus colom pnter pnter et seruicalem
 meum plenis pnter pnter vos monere et caliare in pmo
 ano et p secundo dare pnter Centum regalia et pnter
 decem libras. Et in quarto alias decem libras. Et in

Com veiem, es tracta d'un contracte d'aprenentatge entre un home jove, d'uns vint anys complerts, de nom Bartomeu Colom, de nacionalitat genovesa, encara que resident a València en el moment del contracte, i el mestre Antoni de Piero, florentí, resident a València, per un període de cinc anys. L'ofici que es vol aprendre és el de teixidor de domassos, que el notari no sap traduir al llatí i que surt anomenat com l'ofici de «fer et teixir domassus» en llengua catalana. El contracte continua amb els pactes tradicionals, que parlen de les obligacions de l'aprenent, així com de les compensacions a què s'obliga el mestre durant el període de temps estipulat, que és el de cinc anys. A continuació analitzarem punt per punt els diferents extrems d'aquest document que considerem d'interès abans de passar a valorar si aquest document es refereix al germà de Cristòfor Colom o no.

El cognom de l'aprenent és «Colom»

El text deixa ben clar que la nacionalitat de l'aprenent en qüestió és la genovesa i, per tant, seria lògic esperar, que en un text llatí, aquesta persona aparegués anomenada en la forma Bartholomeus Columbus, o bé Bartholomeus Columbi, com traducció del seu suposat nom original Bartolomeo Colombo. Ens trobem, un cop més, com en el cas de diversos documents relatius a Cristòfor Colom escrits en llatí, que el cognom Colombo surt traduït directament a la forma catalana Colom. Això no tindria més importància, si no fos que un dels arguments més importants utilitzats per Luis Ulloa per demostrar un possible origen català de Cristòfor Colom és precisament el fet que aquest fos denominat com Colom en diversos documents oficials abans d'usar la forma definitiva castellanitzada «Colón» des de les capitulacions de Santa Fe. El document Richart sembla contradir els raonaments d'Ulloa i dona suport a aquells autors que afirmen que «Colom» és la conversió natural del cognom italià Colombo a l'ús de la llengua catalana.

La nacionalitat genovesa de l'aprenent.

Aquest contracte d'aprenentatge no hagués cridat tant la nostra atenció, si no estigués definida la nacionalitat de l'aprenent com la genovesa, ja que a València hi havia diverses famílies de cognom Colom, alguna d'elles d'origen convers, a les que hagués pogut pertànyer aquest Bartomeu Colom sense cap problema. Però la indicació de ser aquest aprenent genovès, immediatament ens va fer pensar en la possibilitat de tractar-se del germà del descobridor del Nou Món.

L'edat de l'aprenent i data de naixement.

El document en estudi està datat a mitjans de l'any 1479 i l'aprenent Bartomeu Colom declara tenir 20 anys complerts, pel que podem afirmar que va néixer abans del mes d'agost de l'any 1459. Això ens va posar de nou en alerta, ja que Bartomeu Colom, germà de l'Almirall, va dir que era major de cinquanta anys en unes declaracions que va fer en un procés l'any de 1512, declaració que sempre ha estat utilitzada pels historiadors per datar el seu naixement pels voltants de l'any 1461, demostrant que Bartomeu Colom era aproximadament 10 anys més jove que Cristòfor. Considerem que si aquest Bartomeu Colom del document Richart hagués estat el germà veritable de Cristòfor Colom la coincidència d'edats és gairebé perfecta, ja que el 1512 hagués tingut una edat de 53 anys i encara podria haver afirmat que era «més gran de 50 anys» de manera imprecisa.

La professió de l'aprenent.

A més de la coincidència del nom, de la seva nacionalitat i de la seva edat, aquest aprenent genovès, Bartomeu Colom, sembla teixidor de professió, exactament igual que el Bartolomeo Colombo de Gènova, que identifiquen els historiadors italians com el germà de l'Almirall. Pel text del contracte d'aprenentatge i el tipus d'ofici que vol aprendre Bartomeu Colom, tot fa pressuposar que ja era d'ofici teixidor, però en una especialitat de menor rang com ara teixidor de llana, que és precisament l'ofici que se'ls suposa als diversos membres de la família Colombo de Gènova. Tot fa pensar que aquest Bartomeu Colom vol millorar la seva categoria professional en passar de ser un simple teixidor de llana a ser un mestre de teixir «domassos», que solien ser teixits de seda amb motius decoratius realitzats per complicades combinacions dels fils dels teixits. Tot això ens porta a plantejar-nos, un cop més, si aquest document valencià es refereix o no el germà de l'almirall, Don Bartolomé Colón, futur “Adelantado” de les Índies.

1479-1484: Període d'aprenentatge d'aquest contracte.

En no disposar de cap altre document posterior referit als protagonistes d'aquest contracte, hem d'admetre, que desconeixem si aquest contracte es va complir en totes les seves clàusules i si Bartomeu Colom va residir a València de forma contínua en el període estipulat des del any 1479 fins l'any 1484 o no. El que sí podem afirmar, ja que està unànimement admès per tots els historiadors especialistes en Cristòfor Colom, és el fet que aquest període d'aprenentatge de cinc anys cau de ple en l'etapa portuguesa del descobridor del Nou Món. I, si acceptéssim que el contracte es va complir, aquí apareix la primera i gran incompatibilitat que ens impedeix identificar l'aprenent Bartomeu Colom de València amb el germà del gran descobridor, ja que, seguint als pocs historiadors que ens han donat detalls sobre el germà de Cristòfor Colom, Bartomeu va estar amb Cristòfor a Portugal, per passar més tard a Anglaterra, i fins i tot haver estat pres per corsaris «esterlines» (o haver exercit de corsari amb Guillaume de Cazenove Coulhon, com nosaltres considerem) en aquest període de temps. Sembla haver-hi, doncs, una incompatibilitat temporal decisiva.

Identificació del Bartolomeo Colombo, genovès, fill de Domenico Colombo, amb l'aprenent de València al 1479.

Serà interessant veure la postura que adoptaran els historiadors italians enfront del document «Richart». Uns diran simplement, que aquest Bartolomeo Colombo, genovès, és un altre Bartolomeo Colombo més entre els molts que hi havia a Gènova en aquest període amb el mateix nom i que no té res a veure ni amb el fill de Domenico Colombo, germà del descobridor, ni amb Cristòfor Colom. Els historiadors que optin per aquest raonament haurien d'aportar, com a mínim, una curta relació de personatges genovesos de la segona meitat del segle XV, que es denominessin Bartolomeo Colombo i que fossin, si és possible, teixidors de professió i d'edat semblant al nostre aprenent de València. Altres optaran per identificar aquest Bartomeu Colom del document Richart amb el germà del descobridor i amb el Bartolomeo Colombo de Gènova, fill de Doménico Colombo, i negaran d'arrel la veracitat d'aquells historiadors que situaven a Bartomeu Colom a Portugal o Anglaterra en aquest període de 1479-1484. Un problema que presenta aquesta opció, si s'accepta que Bartomeu Colom va tenir com ofici el de teixidor de llana i després de seda, a Gènova i València consecutivament, fins l'avançada edat de 25 anys o més, és la necessària demostració de quan va tenir prou temps Bartomeu Colom per aprendre l'art de navegar i el de la cartografia, arts en què molts historiadors consideren mestre a Bartomeu Colom.

Nosaltres ens decanem per una tercera explicació del contingut del document Richart i que consisteix en la plena identificació de l'aprenent Bartomeu Colom de València amb el Bartolomeo Colombo, fill de Doménico Colombo, tots dos de nacionalitat genovesa. Sí, el segon fill de Doménico, després d'exercir de teixidor de llana a Gènova durant la seva adolescència, va passar a València per millorar la seva situació laboral, però aquest personatge no va ser mai germà de Cristòfor Colom, ni va tenir cap relació amb el descobriment del Nou Món.

Per tant, estem defensant, que el document Richart és la màxima demostració de la identificació errònia de la família Colombo de Gènova com a la família originària de Cristòfor Colom i amb això donem la raó a Hernando Colom, fill bastard de Cristòfor Colom, quan, en la biografia del seu pare, es va oposar a la identificació d'aquesta família plebea com la família originària del gran navegant. No veiem que el nostre plantejament sigui incompatible amb un document genovès de l'any 1480 (l'original del qual mai ha estat trobat) pel qual Domenico Colombo dóna poders notariais al seu fill Bartomeu, ja que aquest procés no implica la presència del fill a Gènova, com hem pogut comprovar en tants documents notariais estudiats. Al contrari, aquests poders podrien ser per causa precisament de la necessitat que Bartomeu Colom exercís com a representant del seu pare a València en alguna transacció comercial per via marítima.

Hem de recordar, a més, que tant Hernando Colom com el pare Bartolomé de les Casas ens conten un episodi de la vida de Bartomeu Colom referent a un viatge seu a Anglaterra per convèncer el monarca anglès, Enric VII, per tal de que donés suport al primer viatge de descobriment. Per convèncer el rei, tots dos historiadors ens expliquen, que Bartomeu Colom va preparar un mapa i en un vers escrit en aquest mapa sembla dir que Bartomeu Colom el va realitzar des del any 1480 fins l'any 1488. Amb això sembla quedar demostrada la perícia cartogràfica de Bartomeu Colom, germà de l'almirall, i és una bona prova que ja es dedicava a la confecció de mapes en el període en que l'altre Bartomeu Colom, genovès resident a València, aprenia a teixir domassos. Hem de ser sincers i considerem que no hi ha res de fiar en aquest vers del mapa que Bartomeu Colom va presentar al rei d'Anglaterra, ja que Bartolomé de las Casas ens diu que aquest escrit tenia «dolenta i corrupta lletra» quan ell va poder veure'l. Aquest vers ha fet córrer rius de tinta, ja que al inici d'un vers es fa dir a Bartomeu Colom:

«Iannua cui patria est, nomen cui Bartolomeus Columbus de Terra Rubra, etc.,»

amb el que quedaria definitivament resolt el tema de la pàtria originària dels germans Colom a favor de Gènova. L'inconvenient és que en l'altra versió que hem rebut d'aquest text en lloc de dir «Iannua» diu «Gennua», i en lloc de definir els anys esmentats en el text en llatí amb totes les seves lletres en una versió, en la segona versió apareixen amb nombres romans. Com que aquest mapa ha desaparegut, ja que el vers escrit presenta fortes irregularitats, que fan pressuposar un raspat del text, tampoc podrem acceptar aquestes dades amb confiança absoluta. Un fet que sí sembla acceptable en tot aquest episodi és la capacitat de Bartomeu Colom de dibuixar cartes de navegar, el que l'allunya de l'altre Bartomeu Colom, genovès i teixidor. Si hem donat a conèixer al públic general aquest document Richart, és en primer lloc pel seu gran interès per als estudis colombins i en segon lloc per demostrar que ens mou únicament un sentit científic, racional i objectiu en la recerca de la veritat sobre l'origen de Cristòfor Colom, ja que aquest document obre diverses possibilitats molt contradictòries. Tot i que l'opinió general i acadèmica considera tancat el tema sobre l'origen de Colom en acceptar que era un ciutadà genovès, nosaltres entenem que hi ha massa contradiccions en la historiografia d'aquest personatge per descartar, sense més, la teoria de Luis Ulloa d'un possible origen català del descobridor del Nou Món.

TRES DOCUMENTS COLOMBINS INÈDITS

Per Ramon Navarro Sandalinas

El títol d'aquest article és enganyós. No està fet per a vosaltres sinó per a un altre públic. L'explicació és aquesta: ja fa temps vaig fer una xerrada que duia per títol "Realisme, no pesimisme", en la que deia que els arxius no són infinits (els que nosaltres podem treballar durant els anys de treball que requereixen), que les fonts s'acaben, que sembla que les hem exhaurit i que no sabem on buscar.

Com si la feina ja s'hagués acabat. I us deia que en la feina d'investigar arriba sempre un moment en que sí, que s'acaba, i que és ben lògic. Però tenim una altra feina transcendental: la divulgació del que hem aconseguit saber... que no és poc. I és aquesta segona feina, la qual hem treballat poc i sense gaire èxit, la que ara toca difondre.

A Catalunya només Charles Merrill ha tingut èxit amb la venda de sis mil llibres. És un pas, sense dubte. Mai abans les nostres publicacions havien assolit un èxit semblant. Ni després tampoc, i permeteu-me que ho digui en primera persona, amb aquell llibre meu que tots teniu. Sembla talment que a casa nostra hem arribat al sostre de lectors interessats en el nostre tema. No n'hi ha més.

Respecte a l'estat espanyol, després d'un segle de voler ignorar, des dels temps del mateix Ulloa, el colombisme català, ara ja és una cosa que no interessa. Ras i curt: ja he penjat l'estelada al meu balcó, i amb això ho dic tot. Han perdut ells l'oportunitat de guanyar-se el meu interès. Al meu parer és en un altre lloc on hi hem de dirigir els nostres esforços. A Espanya jo ja no en tinc ganes.

Quin lloc és aquest? Doncs el planeta terra. Està habitat per molta gent i aquest és el públic al que hem d'informar. Naturalment, en llengua anglesa.

Com? Doncs al públic no especialitzat a través d'Internet, publicant un resum de les nostres teories accessible urbi et orbi. Tard o d'hora crec que es farà. Que ho farem.

Però si volem començar pel professorat universitari, per la "cúpula" dels terrícoles, que poden tenir molta influència amb el que diuen, aleshores el camí que la nostra Junta Directiva ha aprovat és aquest: un article en alguna de les millors revistes d'historiografia del món.

No serà fàcil, però ja ho sabem d'antuvi, ja hi estem acostumats. Buscarem el consell i assistència d'alguns catedràtics de casa nostra. Un servidor ja està treballant en la redacció de l'article en qüestió que haurà d'aprovar (o no) la Junta en ple.

I el primer que cal pensar per l'article en qüestió és un títol amb "ganxo", un títol que cridi l'atenció. I el títol que heu llegit al principi és el que jo escullo. A tot els especialistes en temàtica colombina se'ls diu que nosaltres hem descobert tres documents colombins mai coneguts, inèdits, i que de moment només coneixem els que llegim treballs colombins en català, que som quatre gats.

Qualsevol especialista en el tema colombí voldria saber què diuen aquests documents, especialment, perquè a aquestes alçades ningú espera ja noves troballes. Doncs sí, n'hi ha. I ho diuen uns de Catalunya,

de Barcelona, i a veure què han trobat aquests.

I resulta que en aquests papers hi ha coses essencials, ja molt conegudes per nosaltres, però no pels terrícoles en general. Així aprofitarem, també, per a treure'ls de la seva ignorància.

Veiem els documents aquests i el suc que els hi podem treure per a la nostra propaganda planetària. Dos d'ells han estat reproduïts en el llibre del Francesc Albardaner i ja se n'ha parlat molt. Aquí no farem sinó un breu recordatori i pensarem, això sí, en el seu interès propagandístic. Del tercer document s'ha parlat molt poc, i sí que podríem dir ara coses ignorades per tots.

Comencem, doncs, per aquest: Memorial del hecho cerca de la hoja de la que llaman minuta del testamento..., de 50 pàgines, de l'any 1606 (Real Academia de la Historia; colección Salazar, S.53 12, 8, 3). Aquest document no va ser conegut per Ulloa. Es refereix al famós Plet de Veraguas, a la Paulina que Baltasar Colombo fa per recuperar la fulla arrencada del testament apòcrif del Descobridor. Però no reproduceix la fulla trobada, això ha d'esperar al pròxim document.

Aquí és el Tribunal (Consejo de Índias) el que parla, el que fa imprimir les 50 pàgines. El lector no té cap dubte que el Tribunal és l'autor. Un Tribunal tremendament molest, que té necessitat de dir quatre coses clares perquè ja n'està fins el capdamunt. De què?

Heus aquí algunes de les "floretes" del Tribunal adreçades als qui pretenen l'herència del Descobridor:

"(si) negasen dello los pretensores, como niegan siempre la verdad".

"la temeridad con la que los pretensores afirman lo contrario... no haver jamás referido la verdad".

"los injustos clamores de los pretendientes, y las falsas relaciones que han hecho en los memoriales que dieron a Su Majestad".

"la mayor calumnia y malicia con que partes han litigado jamás"

"la iniquidad, calumnia y malicia de todas sus pretensiones"

Ja veiem que el Tribunal està molt i molt enfadat per la falsedat de tota mena de testimoniatges i dedica pàgines i més pàgines i molta i molta lletra impresa a parlar malament contra uns pretendents que amaguen tots la veritat. El títol de l'imprès és enganyós per desfogar-se. Parla de tot excepte de la Paulina i la fulla perduda que no reproduceix.

Parla de que van fer una primera sentència a favor de la Marquesa de Guadalest però tots els litigants apel·len al Rei per revocar aquesta sentència. I el Rei la revoca. El Tribunal se sent desautoritzat, veu que està fent el pallasso, que no pot fer justícia amb tanta mentida, i quan intenta fer-la li desfan la feina.

Parla de que el testament de Colom que han presentat els litigants "tiene poco esplendor" perquè ni porta la firma del Descobridor, ni és la seva lletra, ni figuren testimonis ni notaris. I el Tribunal esbrina, interroga a fons i acaba per saber la veritat: que Colom, segons document seu, diu haver deixat a la cel·la de fra Gaspar Gorricio, al Convent de Las Cuevas de Sevilla, un arca amb clau amb documents, i un índex dels docu-

ments que ha deixat, un d'ells el seu testament. I que ben segur que aquest sí que portaria la seva lletra i firma.

Parla també que la pàgina arrencada no ho fou per Francisco de Mendoza, almirall d'Aragó, enviat a la presó en un primer moment; sinó que després d'interrogar i investigar el Tribunal va descobrir que el culpable era Gaspar de Zárate, procurador de la Marquesa de Guadalest. I parla de que la culpa de l'error l'ha tingut la mala fe de tots els pretendents que van fer equivocar al jurat.

I també parla que aquesta fulla, quan va arribar al Tribunal per la Paulina, no fou de la manera que diu Baltasar Colombo, autor de la Paulina i també mentider imperdonable. Aquest va dir, i era fals, que li va donar un tal licenciado Valencia, de l'Audiència de Valladolid. Res més fals, però ho veurem més endavant.

De què ens pot servir tot això de cara als terrícoles? Doncs perquè prenguin consciència de que el tema colomí és un grapat de mentides, començant per un testament autèntic desaparegut i un testament apòcrif presentat per tots els litigants. Què deia aquell testament autèntic que resulta tan incòmode? A prendre nota terrícoles que ara bé una cosa molt bona.

Va ser Ulloa, en un dels seus darrers articles a La Veu de Catalunya de 1932, que la pàgina enviada al Tribunal, que va enviar un personatge molt important que després va ser arquebisbe de Granada, era del testament autèntic de Colom, que la va trobar "De cartas al Rei", detall transcendental. Ulloa diu que va treballar molt el Pleito de Veraguas, a Madrid, i cita abundants documents de Simancas. És per aquí que es trobaria la documentació.

Si es va trobar en l'Arxiu del Rei queda clar que:

- Felip II estava molt interessat en aquell document. Per què? Doncs perquè a la Corona no li interessa la seva divulgació i per això fa saber els litigants que molt de compte en ensenyar-lo. La raó d'Estat. Ja em ensopegat amb el tema, amb allò que donarà explicació a tot el que d'inexplicable i inexplicat trobem en el tema colomí.
- El tenia el Rei però no s'ha trobat mai. Un segrest per fer-lo desaparèixer? Res de nou. Cap motiu per esberar-se. El mateix va passar amb els papers de Las Casas, els Diaris de Navegació que tenien els Reis Catòlics i les còpies que tenia Colom. Aquest és un tema molt espectacular, d'aquells que superen la ficció. El que passa és que els habitants d'aquest planeta no s'han enterat. Doncs vingi, que s'enterin.

I què deia la pàgina del testament autèntic que per aquella Paulina arriba al Tribunal?

No repetirem el que ja s'ha dit i publicat però els terrícoles s'han d'assabentar que en un imprès descobert per Ulloa (però no explicat) i redescobert per l'Albardaner, es reproduceix la pàgina i en ella el Descobridor diu:

"Yo soy del linaje de los COLOM"

I aquí cal explicar als terrícoles que aquest era el cognom del nostre personatge, com nosaltres sostenim i sosté la filologia... amb uns arguments inapel·lables. I això sabut i en poder d'alguns historiadors professionals subscrits a una revista de prestigi...

El tercer document és tan inèdit que mai no l'ha vist ningú¹. Ulloa, a la Acadèmia de la Història va veure (i nosaltres també) que existia un document, també descrit en el llibre del Francesc Albardaner, en el que Diego Colom, fill primogènit del Descobridor, li diu a Ferran el Catòlic que les Capitulacions de Santa Fe es van fer “per Castellae et Aragonum”.

I això connecta amb el fet del cognom català del Descobridor i amb la raó d'estat eterna en el nostre tema. És a dir, que a la Corona no li interessa que es coneguin aquests detalls.

I aquí ve la necessitat d'ensenyar-los-hi un mapa de les Espanyes i dir-los com funcionava allò. I que allò que se'n diu “Aragó” cada regne tenia unes Corts que controlaven les despeses del regne, mentre que a Castella el Rei no té cap mena de control per part de ningú.

Tot rei voldrà mans lliures amb les riqueses d'aquelles noves terres descobertes. És, per tant, la “raó d'Estat” la que fa amagar la naturalesa catalana d'aquell home (que a la seva biblioteca tenia un exemplar de les Constitucions de Catalunya), encara que això passi per mentir, per substituir papers originals per altres posteriors (així ha passat amb tota la documentació testamentària colombina, i n'hi ha per sospitar), per segrestar i manipular i destruir documents i per fabricar una falsa identitat (genovesa) per al Descobridor.

Només la teoria catalana és capaç d'explicar tot aquest enrenou, aquest misteri, aquest trencaclosques historiogràfic.

Comencem a dir-ho en anglès perquè en aquest planeta sembla que el que no està escrit en anglès no existeix. Som-hi!

1 Figura en la Colección Muñoz, arxiver del segle XIII. Cataloga documents per ordre reial i resumeix el seu contingut. L'original on és? El Francesc Albardaner per poc es torna boig anant a Sevilla, des d'on el van enviar a L'Escorial, i d'allà a Simancas... i de Simancas a Sevilla. Allà són els papers d'aquesta col·lecció, però sense index que els relacioni amb la numeració de Muñoz. L'agulla en el paller; que només pot trobar (si volen) la tropa aquella de Sevilla, que són molts i no tenen altra cosa que fer.

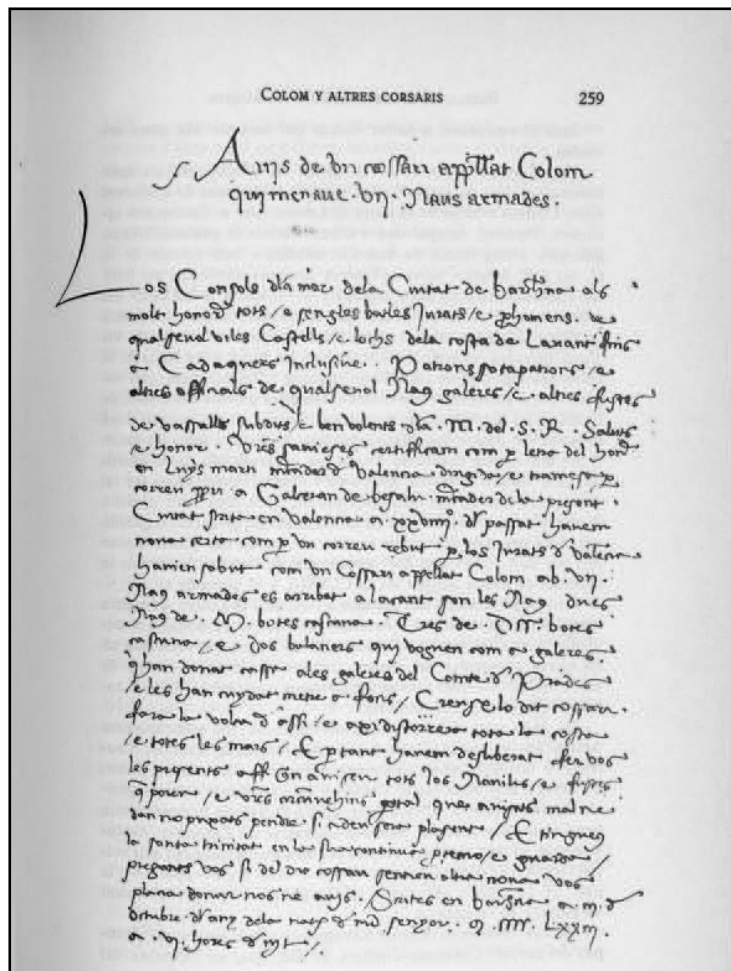
EL PRIMER MÀRTIR D'AMÈRICA

Per Josep Maria d'Ortadó i Maymó

Era cap a finals de setembre de l'any 1473 quan solcaven la mar Mediterrània set naus armades del rei Reynel d'Anjou.

La Generalitat de Catalunya i els catalans s'havien revoltat contra el seu rei, Joan II Sense Fe, de la dinastia estrangera castellana dels Trastàmara, intentant instaurar novament la vertadera, la fundada per Guifré I el Pilós, del qual el rei Reynel o René era descendent.

Els cònsols de mar de Barcelona, assabentats de la presència d'aquests vaixells, van publicar un avís per als navegants amb data 3.10.1473, que adjuntem en aquest article (el seu original es troba a l'Arxiu oficial de la ciutat de Barcelona. Aquest avís comença així: "Avís de un corsari appellat Colom qui mena VII naus armades".

Aquest mateix corsari, ni més ni menys que el futur descobridor d'Amèrica, ja convertit en almirall i vi-rei, va confirmar aquest fet als reis Catòlics amb carta des de l'illa Espanyola pel gener del 1495, dient:

“Va esdevenir-me que el rei Reynel, que Déu hagi rebut en la seva sina, m'envià a Tunis perquè m'emparés de la galiota Fernandina i com que jo era ja travessant l'illa de Sant Pere, a Sardenya, una Saiga m'assabentà que aquesta galiota estava acompanyada de dos navilis i d'una carraca. En oir aquesta nova, la gent que m'acompanyava va tenir por i no volgueren continuar el viatge, a menys que no anés-sim a Marsella a prendre una altra nau i homes de reforç”.

Ferran Colom, el segon fill de l'almirall, fundador de la cèlebre Biblioteca Colombina de Sevilla i autor de la Història, o sigui, la biografia del seu pare, ens explica com aquest va naufragar en aigües de Portugal i que com a conseqüència va estar a punt de morir.

Si rectifiquem en l'explicació de Ferran, el nom de Colombo-jove pel de Guillem de Casanova-Colom, parent del futur descobridor; i les galeres venecianes per genoveses, veiem el que realment va passar en aquell combat aval del 13.8.1476.

“Mentre l'almirall navegava en companyia d'aquest Colombo-jove, cosa que feu durant llargs anys, esdevingué que, havent sabut que quatre grans galeres venecianes tornaven a Flandes, anaren a llur recerca i les trobaren entre Lisboa i el Cap de Sant Vicenç, que és a Portugal. I, havent vingut a les mans, es barallaren furiosament...”

Aquest incendi havia fet ja tants de mals, que els qui romanien allà no podien sinó gitar-se a l'aigua. Això és el que van fer els que ho pogueren fer, preferint moro així que no pas suportar el turment del foc. Però com que l'almirall era un excel·lent nedador, i veient que sols una mica més de dues llegües el separaven de la costa, va prendre un rem que l'atzar li va presentar; i adés nedant, adés reposant sobre aquest ajut, va plaure a Déu, que el reservava per més grans coses, de donar-li força d'arribar a terra, on arribà tan fatigat i extenuat pel seu llarg sojorn en l'aigua, que trigà diferents dies a reposar-se'n”.

Què devia pensar aquest noble català convertit en corsari durant els dies que segons el seu fill va trigar a refer-se? Ell s'havia trobat en grans perills durant la seva vida de corasari, però segur que mai no havia vist la mort tan a prop com aquesta vegada.

Molts dels que vam patir la guerra de 1936-1939 sabem per pròpia experiència que, quan hom es troba en aquestes greus circumstàncies extremes, generalment si pot fa un seriós i ràpid inventari del que ha fet durant la seva vida. I si cal, es fa també un posòsit d'esmena.

Perquè és ben cert que “l'única cosa que es queda en aquest món és el goig d'haver pogut proporcionar satisfacció i alegria als altres”.

Quasi segur que Colom ho va fer així, i el fins aleshores ferotge corsari es va convertir inesperadament en un normal i pacífic navegant amb la sola dèria d'emprar els seus grans coneixements nàutics, a la recerca de noves terres, i amb la sola intenció d'evangelitzar els seus nadius en la fe de Crist.

El primer que va fer va ser canviar-se el seu nom, Joan, pel de Xristo-ferens, que vol dir portador de Crist. Després es va ordenar terciari de l'orde franciscà, l'hàbit del qual va portar moltes vegades.

Cristòfor Colom vol descobrir i evangelitzar -no conquistar- els possibles habitants de terres fins aleshores desconegudes, i per això en el seu segon viatge, una vegada aconseguit el descobriment, es va emportar el pare de Boïl i deu frares més de Montserrat.

Però, tal com va dir l'any 1989 a Barcelona el màrtir pare Ignacio Ellacuria S/J. "Espanya va anar a Amèrica a dominar, a ampliar el seu poder i les seves fonts de riquesa".

D'aquí que, als catalans, se'ls prohibeix d'anar a Amèrica i Colom sigui apartat i privat del seu càrrec de governador general i sigui empresonat.

Finalment, els reis dits els Catòlics tampoc no compleixen el signat a favor d'ell en les Capitulacions, i l'home que els havia fet els reis més poderosos de la terra mor a Valladolid embolcallat en l'hàbit de sant Francesc, vell (70 anys) i pobre, l'any 1506.

En el llibre *Testigos de la fe en America Latina*, Emil L. Sthele ens recorda que 700 bisbes van demanar la canonització de Colom al papa Pius IX. En una antiga llista d'Acta Ordinis Minorum -butlletí de l'orde franciscà- consten 131 franciscans pendents de canonització, entre ells Colom.

No cal dir, doncs, que per molts historiadors i altra gent que s'ha endinsat en el coneixement de la biografia d'aquest gran navegant i descobridor català, Cristòfor de Colom és considerat el primer màrtir d'Amèrica.

NOVES TRANSCRIPCIONS DE DOCUMENTS DE LA NISSAGA MARGARIT

Per Antoni Soler Parellada

Tot continuant amb la tasca de transcripció de documents de la nissaga Margarit aquest cop és el torn d'uns capítols matrimonials conservats a l'Arxiu Històric de Girona. En aquest cas el consogre d'en Bernat Margarit és, a més de cavaller, un destacat poeta en llengua catalana del segle XV del qual recentment s'ha editat l'obra completa en dos volums. Ens estem referint a mossèn Pere Torroella.

L'autor del magnífic treball sobre Pere Torroella és el professor de la Universitat de Girona Francisco Javier Rodríguez Riquete. Entre les dades biogràfiques més interessants que ens forneix el seu estudi destaquem el fet que l'any 1451 mossèn Torroella fos tramès al Regne de Nàpols al servei d'en Joan d'Aragó, fill il·legítim d'en Joan de Navarra i futur arquebisbe de Saragossa, i la seva presència a les corts del 1473.

Tornant, però, als capítols matrimonials abans esmentats cal dir que el contracte nupcial entre el seu fill Diomedes Torroella i na Rafela Margarit, una altra de les filles del senyor de Sant Gregori, s'esdevingué al mes d'agost de l'any 1488. Aquest Diomedes Torroella és el mateix que intervé com a testimoni al testament d'en Joan Bertran Bonanat, el pare d'en Pere Margarit, l'any 1499. Incloem tot seguit la transcripció d'aquests capítols:

En nom de nostre senyor Déu e de la gloriosa verge madona sancta Maria. Amén.

De e sobre lo matrimoni fet, tractat e concordat e per paraules de present seguit entre lo magnífich mossèn Diomedes Torroella, donzell, fill dels magnífichs mossèn Pere Torroella, cavaller, e Yolant, sa muller, domiciliats en la villa de la Bisbal de una part e la magnífica senyora na Rafela, donzella filla dels magnífichs mossèn Bernat Mergarit, cavaller, e de la senyora Yolant, muller sua defuncta, domiciliats en la ciutat de Gerona de la part altra són stats fets, inits e concordats los capítols del tenor següent:

E² primerament³ per exequció de les coses⁴ contengudes en alguna concordia o apuntament fet e fermat entre los dits mossèn Bernat Mergarit e mossèn Pere Torroella⁵ a XIII de febrer any mil CCCC LXXXVI en poder del discret en Pere Sunyer⁶ habitador del castell de la Bisbal per auctoritat reyal notari públich, los dits mossèn Pere Torroella e Yolant, muller sua, per contemplació del dit matrimoni donen al dit mossèn Diomedes, fill lur, per part e legítima paternal e maternal e per tot altre qualsevol dret que al dit llur fill ara o en sdevenidor pertansa en lurs béns o de altre de ells per donació pura, perfeta e irrevocable entre vius cinch milia sous de renda en les coses següents e açó après lur obte altre d.ells e no abans.

Primo la heretat de Ullà ab la casa, censos e tasques e batlia e ab les possessions.

Ítem la heretat, casa e possessions apellada la casa del mont de sent Cebrià del Ledó ab tot lo delme, censos e tasques.

² Al marge esquerre, .I.

³ Segueix és stat fet, init e concordat, cancel.lat

⁴ coses, interlineat

⁵ e mossèn Pere Torroella, interlineat i escrit damunt parts, cancel.lat

⁶ Segueix no, cancel.lat

Ítem los molins d'Empúries.

Ítem los drets, senyories, tersos, luysmes e foriscapis de alguns censos empenyorats a certs beneficis e aniversaris.

Ítem hun censal de cent sous de pensió que reeb sobre la scrivania de la cort reyal de Gerona.

Ítem alguns censals menuts qui prenen suma de cent en cent e vint sous ab les XXVI migeres d'ordi de censal de Cinch Claus.

Ítem lo bestiar menut qui són circa de doscents caps e sinch o sis caps de gros /

Ítem aquell censal de pensió anual⁷ Il que li fa e presta o fer e prestar és tenguda madona Leonarda Vives de Barchinona és la propietat DXXX ll.

Ítem una pessa de brocat e roba de li que dita dona li⁸ té per comanda que havia fet dit mossèn Torroella al dit son marit.

Ítem tots aquells CCC ducats que li deu en Pròxida de València.

Ítem totes aquelles cent lls de moneda que li deu mossèn Galseran de Cruylles.

Los béns dessús dits són los de que dit mossèn Pere Torroella fa donació al dit Diomedes e los qui.s segueixen són los que dita senyora Violant dóna al dit Diomedes per contemplació del dit matrimoni.

Primo la casa en la qual vuy habiten dits marit e muller situada dins la vila de la Bisbal ab tot lo moble axí argent com tot lo restant.

Ítem los censos e tasques que té en dita vila e terme de la Bisbal ab dretes senyories.

Ítem la part e dret que té e cull en lo delme del⁹ castell e terme de Ruplà.

Ítem aquella part de delme que té e cull en la parròquia de e terme de vila

Ítem aquella part de delma que té e cull en la parròquia de Bellcayre.

Ítem los censos e tasques que reeb en les parròquies de Fenals e de Serra.

Totes les quals coses e rendes dits mossèn Pere Torroella e Yolant, sa muller, han oferts, valran e ab la present pública carta fan valer de annua pensió e de renda cinch milia sous cascun any¹⁰ ab evicció e obligació de lurs béns e de cascú d.ells presents e sdevenidors; la qual donació de totes les dites coses dits marit e muller fan al dit fill lur a totes ses voluntats faedores salvat emperò e retengut que si dit mossèn Diomedes, so que Déu no vulla, moria quant que quant sens infants legítims e naturals o ab tals infants qui no¹¹ vinguessen a edat de fer testament totes les dites coses tornen e sien dels dits marit e muller donadors, si lavons viuran, si no de lurs hereus o de qui ells volran o ordenaran de paraula o ab testament respectivament cascun açó que dóna¹² salves a ell dit Diomedes, fill lur, cinchcentes lls de les quals en tot cas puixa fer testament e ses voluntats e salvat lo dot devall scrit¹³ que dita senyora Rafela aporta o aportarà al dit Diomedes Torrella (sic) en pecúnia nombrada e lo screx de cinch milia sous per ell a la dita sa sposada faedor com devall serà contengut /

Ítem¹⁴ considerat que los béns que dita senyora Yolant dóna al predit Diomedes, son fill, hereti universalment¹⁵ tot los béns seus, ella dita senyora Violant se retén sobre dita donació o béns donats en tot cas per

⁷ Segueix de XX, cancel.lat

⁸ Segueix deu e, cancel.lat

⁹ Delme del, interlineat

¹⁰ Segueix sots, cancel.lat

¹¹ no, interlineat

¹² respectivament cascun açó que dóna, interlineat

¹³ devall scrit, interlineat

¹⁴ Al marge esquerre, .II.

¹⁵ hereti universalment, interlineat

fer testament e ses voluntats cent¹⁶ sinquante lls.

E¹⁷ ab les forma, condicions e retencions predites dits mossèn Pere Torroella [e] Yolant, sa muller, fan e fermen dita donació ab iurament e totes e sengles clàusules necessàries e ab renunciació de qualsevol ley o dret que dispon que per causa de ingrat o per altra causa¹⁸ les donacions se poden revocar; e per que excedix suma de D florins anaquelles leys o drets que les donacions qui excedeixen la dita¹⁹ suma no valen e altres leys e drets an açó contrariants e a maior cautela dita donació insinuen a qualsevol oficial e jutge suplicant e requerint la insinuen, e decreten e constitueixen procurador per insinuar dita donació en Joan Teradell ciutedà de Gerona ab plen poder sobre açó; e lo dit mossèn Diomedes Torroella ab referiment de moltes gràcies accepta dita donació ab la forma, condicions e retencions predites.

Ítem²⁰ lo dit Diomedes Torroella fa e ferma fi, absolució e difinició als dits mossèn Pere Torroella e Yolant, muller sua, pare e mare seus, de tota heretat e legítima sua paternal e maternal e de tota altra qualsevol part e dret que aia o en sdevenidor li pertansa en los béns de aquells e de cascun de aquells salvat a ell dret de sdevenidora successió confessant-ne haver hagudes totes les dites coses en la dita donació expressades. /

E²¹ per semblant lo dit magnífich mossèn Bernat Margarit per contemplació del dit matrimoni dóna per donació pura, perfeta e irrevocable entre vius a la dita senyora Rafela, filla sua legítima e natural e de la dita magnífica senyora Yolant, quondam muller sua, per tota part, heretat e legítima sua paternal e maternal e per tot altra qualsevol dret a ella dita Rafela, ara o en sdevenidor, degut e pertanyent en los béns seus e qui foren de la dita senyora Yolant, quondam mare sua, per qualsevol dret, causa o raó, trenta tres milia sous en los quals XXXIII M són compresos tres censals devall scrits dels quals dit mossèn Bernat Margarit, segons devall serà expressat, ha ja temps ha feta donació a la dita senyora na Rafela e aquella casa situada al carrer apellat dels speciers de Barchinona prop sent Jacme e tot aquell censal de propietat XXXX ll e les pensions d.aquell degudes e [reebe]dores que ell dit mossèn Margarit ha comprat e té e reeb sobre dita casa²², los quals censals e casa²³ seran dotals en preu o extima de XVIII M sols e los restants XV M de comptants de moneda corrent en Gerona dels quals e de la dita casa e censal sobre aquella²⁴ li fa de present donació; la qual donació fa a la dita senyora Rafela, filla sua, a totes ses voluntats faedores salvat emperò e retengut que si, so que Déu no vulla, ella dita Rafela moria quant que quant sens infans legítims e naturals qui no vinguen a edat de fer testament tots los dits XXXIII M solidos tornen al dit mossèn Bernat Margarit si lavons viurà si no a son hereter o a qui ell volrà e ordenarà de paraula o ab testament, salvat a ella deu milia sols sobre ls dits XXXIII M dels quals en tot cas puixe testar e fer ses voluntats e salvat que ultra açó²⁵ sobre el dit dot puixe fer screix o millorament nupcial al dit son sposat de cinch milia sols E ab les condicions damont dites lo dit mossèn Bernat Margarit fa e ferma dita dona-

16 Segueix ll, cancel.lat

17 Al marge esquerre, .III.

18 o per altra causa, interlineat

19 la dita, interlineat

20 Al marge esquerre, IIII

21 Al marge esquerre V.

22 Al marge esquerre, e aquella casa situada al carrer apellat dels speciers de Barchinona prop sent Jacme e tot aquell censal de propietat XXXX ll e les pensions d.aquell degudes e [reebe]dores que ell dit mossèn Margarit ha comprat e té e reeb sobre dita casa.

23 e casa, interlineat

24 Al marge dret, e de la dita casa e censal sobre aquella

25 ultra açó, interlineat

ció ab les clàusules, iurament e renunciacions degudes e oportunes.

Ítem²⁶ la dita senyora na Rafela consentint a les dites coses e ab referiment de infinides gràcies acceptant la dita donació del dit senyor mossèn Bernat Mergarit, pare seu, ab la forma, condicions e retencions predites, de consentiment e voluntat del dit senyor son pare e d.altres parents e amichs seus aporta e constitueix en dot e en nom de dot al dit mossèn Diomedes Torroella sposat seu los dits / trenta tres milia sous per lo dit senyor son pare a ella per contemplació del dit matrimoni donats en e ab les condicions e retencions predites, en los quals XXXIII M ss són compresos tres censals e la dita casa e censal²⁷ per XVIII M sols ací designats: ço és tot aquell censal de pensió annua de XVI ll X s e preu o propietat de siscent florins d.or en or; Ítem aquell altre censal de pensió annua de XI ll moneda barcelonesa de tern e preu o propietat de CC XX lls; Ítem de aquell altre censal de pensió annua de²⁸ set lls [en blanc] ss [en blanc] e preu o propietat de CL lls; los quals censals dita senyora na Rafela, en virtut de la donació dessús dita per dit senyor son pare a ella feta, té, cull e reeb sobre la scrivania de la cort reyal de Gerona; los quals censals e casa e censal²⁹ aporta dotals axí que dels dits censals e casa³⁰ sia, constant lo dit matrimoni, usufructuari dit mossèn Diomedes Torroella e aquelles culla e reeba com a béns dotals e en cas de luyció dels dits censals o altre d.ells lo dit mossèn Diomedes Torroella ni dita sa muller no puixen aquell dit preu o preus reebre ni pendre ans haien ésser deposats en algú loch ydoneu e segur e d.aquí no puixen ésser levats ni presos sens altres smerç faedor en altre censal o censals a notícia del dit senyor mossèn Mergarit o de son hereu e del dit Diomedes Torroella e axí sia fet e seguit tantes vegades com lo cas se sdevendrà de semblants luycions, axí que lo dit dot haien, tinguen e posseesquen los dits marit e muller; e si la dita senyora na Rafela morrà primer que.l dit son spos que.l dit Diomedes haia e gany de millorament o screix per pacte nupcial ab infants o sens infants per ses voluntats faedores cinch milia sous sobre.l dit seu adot.

E³¹ per semblant forma e manera dit mossèn Diomedes Torroella consentint a les dites coses e aquelles loant e aprovant de consell e voluntat dels dits mossèn Pere Torroella e Yolant, sa muller, pare e mara, e d.altres amichs seus aporta e constitueix en donació per noces a la dita senyora na Rafela, sposada sua, tant de sos béns com ella li ha portat e constituït en dot e en nom de dot axí que aquesta donació haien, tinguen e posseesquen endos axí com se pertany / de marit e muller. E si dit mossèn Diomedes Torroella moria primer que la dita Rafela ella dita Rafela haia e guany de millorament e screix per pacte nupcial per ses voluntats faedores ab infants o sens infants³² cinch milia sols sobre.ls béns seus per los quals XV M milia del dit dot los quals ella li ha aportats en comptants e los quals confessa haver haguts e reebuts per mans del dit mossèn Bernat Mergarit e per lo dit screix en cas que loch haia³³ obliga dit mossèn Diomedes a la dita sposa sua tots e sengles béns e drets seus presents e sdevenidors, los quals béns dita Rafela en cas que.l dit mossèn Diomedes premoris a ella e en tot cas de restitució de dot tinga e poseescha ypotecats e obligats fins en tot lo dit dot e screix li sia satisfet e fassa los fruyts seus per donació que ara per lavors li.n fa largament.

26 Al marge esquerre, VI

27 e la dita casa e censal, interlineat

28 Segueix de pensió, cancel.lat

29 e casa e censal, interlineat

30 e casa, interlineat

31 Al marge esquerre, VII

32 ab infants o sens infants, interlineat

33 Segueix dit, ratllat

Ítem^{34 35} la dita senyora na Rafela fa e ferma fi, definició e absolució al dit mossèn Bernat Mergarit pare seu de tota part, heretat e legítima sua paterna e materna e de tot altre qualsevol part e dret que ara o en sdevenidor li pertansa en los béns seus e de la dita sennora Yolant mara sua confessant-ne haver hagudes XXXIII M ss predits

Ítem³⁶ no obstant lo contengut en los dits capítols és concordat que lo dit mossèn Diomedes Torroella e los seus no sien tenguts restituir del dit dot sino que lo apparrà ell haver-ne reebut per àpoques o altres legítims documents.³⁷ / Ítem³⁸ volen les dites parts que dels dits capítols sien fetes, notades e ordenades e a les parts liurades totes e sengles cartes de donacions nupcials e totes altres resultants del dits capítols e cascun d.ells ab totes e sengles clàusules, promissions, revocacions e iurament oportunes a conaguda del notari devall scrit substància no mudada.

Ítem^{39 40} atés que los tres censals de la cort són assegurats en moneda barcelonesa que si serà cas que ell dit Diomedes Torroella no serà pagat de les pensions dels dits censals en moneda Barchinonesa, segons en los contractes es contengut, en tal cas, feta emperò deguda diligència, dit mossèn Mergarit serà content e promet e convé fer compliment al dit son gendre fins a moneda barcelonesa e axí mateix promet dit mossèn Mergarit ésser tengut al dit son gendre per dits censals de contractes propis.

Ítem⁴¹ dit mossèn Diomedes Torroella e Rafela fan carta de gràcia de reebre dits censals de la cort al dit mossèn Mergarit e als seus e semblant carta de gràcia fan al dit mossèn⁴² Joan Bertran de la dita casa per lo preu que fon venuda al dit mossèn Bernat Mergarit.

Ítem⁴³ és concordat que les vestidures e joyes de la dita Rafela⁴⁴ sien del sobrevivent dels dits sposats.

Die lune XVIII^a augusti LXXXVIII dicta Yolans uxor domini Petri Torroella firmavit dictam donationem et omnia qui ad eam tangitur. Testes discretus notarii ville de Episcopali et Alfonsus de Sentander scutifer dicti domini Joannes Bertran militis.

Intus Castrum Impuritanum fuit actum.

34 Al marge esquerre, VIII

35 Segueix, és concor, cancel.lat

36 Al marge esquerre, VIII°

37 Ítem si lo dit mossèn Diomedes Torroella no serà content dels dits tres censals e casa e censal per los dits XVIII M ss, en tal cas lo dit mossèn Bernat Mergarit, après que per dit mossèn Diomedes ne serà request, dins hun any après de la dita requesta comptador, restituint e tornant-li dits mossèn Diomedes e Rafela predits los dits tres censals, lo dit mossèn Bernat Mergarit lo haia e promet a donar dotals XVIII M ss en censals a raó de XX M per mil sobre.l general d.Aragó o sobre.l general de Cathalunya o siutat de Barchinona o Gerona. E per semblant se reté lo dit mossèn Bernat Mergarit opció que tostemp e quant li plaurà donant e transferint als dits Diomedes Torroella e Rafela censals en la dita forma, que ells li haien a restituir e tornar dits tres censals per XVIII M ss de propietat e a raó de XX M per mil, cancel.lat

38 Al marge esquerre XIII (sic)

39 Al marge esquerre, X

40 Segueix lo dit mossèn Bernat Mergarit promet e convé, cancel.lat

41 Al marge esquerre, XI

42 Segueix Bernat, cancel.lat

43 Al marge esquerre, XII

44 Segueix sie la dita Rafela

Die XX^a augusti M^o CCCC LXXXVIII in castro de Sancto Gregorio dicti domini Bernardum Mergarit, Diomedes Torroella et Rafaela que iuravit esse minor XXV maior XVI .

Item dictus Diomedes protestatus fuit quod pro accepi non periudicatur sibi in eo quod sibi pertinet de iure pro suis faciendis in bonis paternis e maternis qui ipsi expresse⁴⁵ reservat.

Item domina Joanna uxor domini Ludovici Mergarit consentit in omnibus donationis dicte Rafale promissit non contravenire et cetera racione dotis et cetera.

Testes honorabili Nicholaus prebiter de capitulo ecclesie et Petrus Calvera hostalerius Gerunde

Item dictus dominus Bernardus Mergarit firmavit in omnibus nomine procuratori dicti domini Ludovici Mergarit.

Testes idem

⁴⁵ *Segueix se, cancel.lat*

FRA GASPAR GORRICIO FOU COSÍ-GERMÀ DE CRISTÒFOR COLOM?

Per Sebastià Montsoriu i Genís

Durant tota la vida del Centre d'Estudis Colombins hem rebut, i encara rebem, cartes i correus electrònics de tota mena durant aquests més de vint anys d'activitat de la nostra societat colombina. El contingut d'aquests missatges han estat ben variats i de tots colors, com ja us podeu imaginar, i molt poques vegades han merescut la nostra atenció, ja que normalment eren força absurdes i pures especulacions històriques. Ara fa uns cinc anys, però, varem rebre una carta anònima i sense remitent, i que alguna persona deuria haver portat de mà pròpia a la seu central d'Òmnium Cultural de Barcelona, que defensava un origen “vasco-gascón” de Cristòfor Colom. Com podeu imaginar, aquesta nova teoria, si és que era nova, complementava la llarga llista de teories existents sobre un origen “espanyol” de Colom: gallec, manxec, extremeny, etc. etc., i no li varem donar major importància ni publicitat. Semblava que el que pretenia el seu anònim autor era que publicuéssim la seva carta al nostra butlletí quadrimestral del Centre d'Estudis Colombins, aneu a saber per quins motius, ja que semblava que ens volia esmenar la plana de la teoria de la possible catalanitat de Colom defensada pel nostre centre d'estudis. Però els nostres consocis encarregats de seleccionar els articles i treballs per la nostra revista deuen considerar, encertadament, que no calia embolicar més la troca i, especialment per ser anònim no es va publicar.

De tota manera i seguint el proverbi japonès o xinès que diu que “fins i tot de l'estany més pudent neix un nenúfar immaculat”, sempre es pot aprofitar alguna nova hipòtesi o teoria de l'escrit rebut, si presenta una certa credibilitat. Dins de l'argumentació de l'escrit que analitzarem a continuació i ha un punt de vista que, potser, caldria tenir una mica en compte, tot i que sembla, d'entrada, una especulació sense cap fonament documental, com és la proposta de que Fra Gaspar Gorricio podria ser parent directe de Cristòfor Colom i aquesta seria la causa per la qual va gaudir de la seva total confiança i la dels seus hereus.

La veritat és que desconeixem que ningú hagi escrit un treball biogràfic ben complet i ben documentat sobre la figura de Fra Gaspar Gorricio i els seus germans Melcior i Francesc (si es que aquest Francesc no era fill de Melcior en lloc del seu germà). Es dona per acceptat documentalment que eren originaris de Novara a Itàlia, i alguns autors expliquen la seva arribada a Castella seguint la cort del Cardenal Mendoza des de Venècia. Certament que Novara i Venècia no estan a prop, però la ciutat de Gorizia, si que està relativament a prop de Venècia i tot ens fa pensar que aquesta segona versió podria ser més ajustada a la realitat dels fets.

En qualsevol cas és universalment acceptat que els germans Gorrizio eren nascuts a Novara i, per tant, “italians” com Colom. Sempre ens ha sorprès, però, que la correspondència escrita, que ens ha pervingut entre Colom i Gorricio, estigui escrita en llengua castellana i no en llengua toscana o italiana, ja que el contingut d'aquests escrits té un marcat caràcter intimista i de plena confiança entre dues persones i essent els dos personatges suposadament italians no sembla raonable l'ús d'una llengua forastera per tots dos.

Abans de continuar amb l'anàlisi d'aquest document anònim és millor donar la seva reproducció integral, per tal de que siguin els propis lectors qui en puguin treure les conseqüències que considerin convenientes.

CRISTOBAL COLOMO DE GORRITI, SÚBDITO DEL REINO DE NAVARRA

Cuesta creer como a estas alturas del conocimiento profundo de la vida del descubridor de América, haya todavía sabios que defiendan que Cristóbal Colón era genovés, cuando jamás habló ni escribió ni el toscano (italiano), ni el dialecto genovés, incluso en su correspondencia personal con italianos y con el Banco de San Jorge de Génova. Tampoco pueden demostrar los defensores de un Colón genovés como un plebeyo de vil oficio de tejedor de paños de lana pudo casarse con una dama noble portuguesa, ni como ni cuando aprendió a navegar, si permaneció hasta los 23 años en Génova para convertirse, a continuación, en agente comercial, y no marinero, de casas comerciales genovesas. Finalmente, tampoco pueden explicar por que nunca fue naturalizado castellano de los reinos de Castilla y León, como lo fueron Vespucci, Magallanes, Caboto y tantos pilotos extranjeros y mas bien parecía súbdito natural de Isabel o de Fernando, ya que estos monarcas se refirieron a los hermanos Colón como nuestros “súbditos naturales”. No, Colón no fue jamás genovés, aunque lo pudo confesar para evitar peligros mayores.

Cristóbal Colón fue un marinero vasco-gascón, súbdito natural del Reino de Navarra, que fue un reino independiente a horcajadas de los Pirineos durante toda la vida de Colón (1442 – 1506). En el primer registro oficial que tenemos del gran navegante es denominado por la administración castellana como: “Cristóbal de Colomo, extranjero”. Esta expresión ha hecho pensar a muchos historiadores, ignorantes de la realidad política de la península ibérica en la segunda mitad del siglo XV, que Colón no era “español”, como si hubiese existido un Reino de España a estas alturas de la historia! Cristóbal de Colomo, como súbdito natural del Reino de Navarra era naturalmente extranjero en Castilla.

Colomo era descendiente de una gran familia gascona de Burdeos que, por avatares de las guerras entre las casas reales de Francia y de Inglaterra, acabó pasando al próximo reino de Navarra en busca de refugio. Su apellido original fue COLOM, posteriormente transformado en Colomo. Esta familia dió grandes alcaldes a Burdeos desde el siglo XIII como Guillaume Raimond Colom (1220), Amanieu Colom (1227), Gaucelm Colom (1233), el gran Guillem Raimond Colom (1245, 1250, 1253, 1258), Jean Colom (1283-84) y Pierre Colom (1285-1286). Por su nobleza y estatus social estuvieron en estrecho contacto con las cortes y los reyes de Inglaterra y también con la casa real francesa, en una situación muy difícil de doble juego político y diplomático. Este origen noble y gascón del gran almirante explicaría la facilidad con que fueron recibidos los hermanos Colón en las cortes de Enrique VII y Luis XI (Bartolomé Colón) o en las de Portugal y Castilla (Cristóbal Colón). También hemos de recordar que en el momento en que se inicia el proceso de canonización de Cristóbal Colón a finales del siglo XIX (hecho real, aunque hoy nos parezca increíble), el Papa encarga al Cardenal Donnet, arzobispo de Burdeos, la dirección de la causa y no por casualidad.

También fue alcalde de Burdeos Fontaner de Cazenove (1270-1284), uno de cuyos descendientes fue Guillermo de Cazenove Colom, con quién Cristóbal Colón navegó como corsario, como nos cuenta Don Fernando Colón, en el libro “Historie” biografía de su padre, ya que era su pariente. Era con este supuesto tío suyo o pariente, que Colón participó en la batalla naval del cabo de San Vicente en agosto de 1476 y no estaba dentro de las naves genovesas atacadas, como sustentan los historiadores genovistas. El historiador Giuseppe Pessagno, genovista, ya demostró en su día que Colón no se encontraba ni entre la tripulación ni entre el pasaje genovés. Colón y Bartolomé hicieron un “master” de navegación, como diríamos hoy, con la armada corsaria del vice-almirante francés Guillaume de Cazenove, que tenía su base en el puerto de Honnefleury y era el terror del canal de la Mancha. Como a los genovistas no les cuadra esta relación de Colón con Cazenove la descartan por imposible y se quedan tan tranquilos.

Por parte de madre, Cristóbal de Colomo era descendiente de una mujer del clan de los Gorriti de la casa de Recondo en Régil y por lo tanto su nombre completo sería Cristóbal Colomo de Gorriti (subratllat). Por ello tomó parte, cuando joven, en las luchas entre Agramonteses y Beaumonteses, tomando ellos el partido del príncipe de Viana. Al servicio de este príncipe se trasladó a Catalunya con Juan de Beaumont y Menaut de Aguirre y continuó luchando contra el Rey Juan II en la guerra civil catalana tomando partido a favor de la Generalidad de Cataluña. Es entonces (1466) cuando ingresa en la armada de René d'Anjou, rey "intruso" de la confederación catalano-aragonesa, a las ordenes de Marcos de Torrellas y de Francisco Setantí, almirantes del conde de Provenza. Es en el período (1472-1473) al que corresponden dos hechos náuticos relatados por Colón: la persecución de la galera Fernandina del rey Ferrante de Nápoles y el hundimiento, como venganza de guerra, de toda la armada del conde de Prades en aguas de Alicante en setiembre de 1473. Colón fue un rebelde insumiso de la guerra civil catalana que lo llevó a ser corsario, por no decir pirata, primero a las órdenes de René d'Anjou y luego en la armada de Guillaume de Cazenove del Rey de Francia. No es por casualidad que Bartolomé Colón se encontraba residiendo en la corte de Madame de Beaujeu en Paris en 1493, cuando Colón regresó de su primer viaje de descubrimiento. Tampoco sorprenderá que Bartolomé Colón alcanzase solo la isla de Santo Domingo para ir a reunirse con su hermano, en su primera travesía transatlántica, ya que era un gran mariner.

Barri de Recalde (Erretzil) amb els tres casals que el componen

Pero un punto que a nuestro entender confirma esta teoría de ser Colón vasco es la amistad de Colón con el padre Gaspar de Gorricio y sus hermanos Melchor y Francisco, que la historiografía genovista hizo pasar por originarios de Novara en Italia, cuando eran naturales del Reino de Navarra y primos del almirante. Ahora si que comprendemos porque Colón escribía en castellano a Gorricio (apellido castellanizado de Gorriti, del latín “Gorricius”) y no en italiano, ya que ni uno ni el otro lo eran. Además, hay una prueba fundamental a favor de pertenecer Colón a la familia de Gorriti como es el escudo que el admitió como su escudo original. No podía, o no quiso, poner el escudo paterno de los Colomo, y escogió colocar una brisura del escudo materno, pero fácilmente reconocible. El escudo primitivo declarado por Colón fue “banda de azur sobre campo de oro; jefe de gules”, y el escudo de los Gorriti del caserío de Recondo de Régil es acuartelado, teniendo en los campos primero y cuarto “Campo de oro con una banda de azur” y en el segundo y tercero “de gules con cinco panelas de oro, puestos en sotuer” (Ver García Caraffa: El Solar Vasco Navarro, Tomo IV. Madrid 1935). Si esto no fuese suficiente, hemos de recordar que Colón puso en su campo cuarto “cinco anclas en sotuer”, en el lugar de las panelas, que nos hacen recordar todavía más su escudo original.

Ahondando en reconocer a este vasco-gascón universal, solo llegar a Lisboa en 1476, Colón se enrola como piloto en la expedición que los reyes de Dinamarca y de Portugal organizan al gran norte, Islandia y Groenlandia y, naturalmente, es aceptado como piloto experto en las rutas de la pesca de la ballena, faena típica del golfo de Vizcaya. Como podía saber navegar el plebeyo genovés i más en aguas atlánticas? Y como lo aceptaron tan rápidamente si no le conocían? A nuestro Cristóbal Colomo de Gorriti, si que le conocían por ser pariente de Guillaume de Cazenove, que luchó a favor de Portugal y contra Castilla en la guerra de sucesión y además acompañó al rey de Portugal desde Lisboa hasta Collioure en 1476!

Ahora comprendemos por que Colón fue a buscar el apoyo y el soporte del Duque de Medinaceli, ya fuese en Andalucía o en su palacio de Cogolludo La mayoría de la gente no sabe que este personaje era descendiente varón directo de Gaston Foebus del reino de Navarra y, además, estaba casado con Ana de Navarra. Colón y el duque tenían un pasado común gascón y navarro y al ser Colón partidario del Príncipe de Viana, padre de Ana de Navarra, deseaba seguramente que la causa beamontesa triunfase finalmente viendo entronizada como reina de Navarra a Ana, esposa del duque.

Y ya tampoco nos parecerá casual que la familia Colón confiara en el padre Bartolomé de Las Casas, o Casaus, ya que también su familia era originaria de Gascuña. El linaje Casaus, se transformó en “Las Casas” al asentarse esta familia en Sevilla.

Demasiadas coincidencias nos invitan a pensar que estamos en el buen camino de encontrar la verdadera personalidad del descubridor del Nuevo Mundo. Continuaremos trabajando y si la edad, ya avanzada, no nos lo impide, publicaremos pronto un libro completo sobre este tema. Perdone que guarde el secreto de mi identidad, pero razones de seguridad me lo aconsejan. Si ello es un impedimento para publicar este breve resumen de la vida del gran almirante en su boletín, pues, qué le vamos a hacer, no lo publiquen, pero pase la carta a algún historiador serio y responsable por si puede recoger el testigo en el caso de que me pase algo. Marcho para Génova en el próximo barco. Tengo mucha prisa y desearía que los pueblos catalán y vasco conocieran esta humilde aportación.

Muchas gracias por su amabilidad y cortesía.

ANÀLISI D'AQUEST ESCRIT: COLOM SÚBDIT DEL REGNE DE NAVARRA?

Deixant de banda la “mise en scène”, que l'autor d'aquest escrit va fer al convertir-lo en un escrit anònim, tot afegint el misteri de la seva partença cap a Gènova i en previsió de “si me pase algo”, hem de reconèixer que era un home força ben informat sobre alguns punts relatius a la vida de Cristòfor Colom. No entenem què hi podia anar a fer a Gènova si defensava un origen ben diferent del descobridor, però no ens entretindrem en aquesta reflexió.

Vista general de la vall i del poble de Erretzil (Guipúscoa)

En els últims cinc anys, tampoc ha estat publicat en el mercat editorial cap nou llibre que exposi detingudament aquesta teoria, si no anem errats. Per tant, desconeixem quines foren les raons que dugueren a l'autor a defensar que el nom complet del descobridor d'Amèrica fou el de Cristóbal Colomo de Gorriti.

Ens sembla interessant, amb totes les reticències d'aquest món, que aquesta sigui una de les poques teories existents que ha gosat definir una mare i un cognom matern a Colom. Això ens fa una certa gràcia, tot i que sigui una simple hipòtesi no demostrada.

Començarem analitzant, doncs a la suposada mare de Colom, que seria una dona de la casa dels Gorriti de les masies de Recondo del poble de “Règil”. En primer lloc hem de dir que aquest poble actualment és denominat com a Erretzil, en llengua basca, i és el mateix que el nom de tota la vall del riu homònim. Erretzil està situat a ponent de la ciutat de Tolosa i, per tant, dins de la província de Guipúscoa.

Això ja és un petit entrebanc a la teoria de l'autor, ja que Guipúscoa sempre va pertànyer al regne de Castella, si no anem errats.

De totes maneres, si Colom fou fill d'un pare de llinatge Colomo establert al Regne de Navarra, que casà amb una dona Gorriti d'Erretzil, segurament els seus fills tindrien la nacionalitat navarresa i per tant encara es podria defensar que aquest Colom, futur descobridor del Nou Món, era estranger a Castella.

Nosaltres considerem que aquesta identificació de la mare de Colom amb una dona de llinatge Gorriti per l'autor de l'escrit va venir de l'estudi de la monumental obra heràldica dels germans Alberto i Arturo García Caraffa “El Solar Vasco Navarro”.

L'autor de la teoria navarresa, va trobar un escut dels Gorriti, en el tom quart d'aquesta formidable edició, que s'assembla a l'escut triat per Colom per posar a la punta del seu escut, i vet aquí com va fer la identificació, tot suposant que Colom va triar l'escut del llinatge de la seva mare, per no ser identificat tan fàcilment amb el seu llinatge patern dels Colom de Bordeus.

Els cognoms bascos Gorritz, Gorris o Gorriti signifiquen “vermell” i, per tant, solen portar camps de gules en els seus escuts. Segons l'autor anònim de l'escrit, els germans García Caraffa diuen que els Gorriti de Recondo de Erretzil porten una banda d'atzur en camp d'or en els camps primer i quart, i cinc “paneles” en “sotuer” sobre camp de gules en els camps segon i tercer. L'escut és quarterat, amb la repetició de només dos motius heràldics.

Aprofitant un viatge professional al País Basc ens varem desplaçar fins a la localitat d'Erretzil per intentar comprovar la veritat d'allò exposat pels germans García Caraffa si encara fos possible.

Després de preguntar a algunes persones pel centre del poble, ens varem assabentar que ja no existeix cap família Gorriti en el poble, però, molt amablement ens varen indicar la situació de les masies de la zona denominada Recalde i a on varem desplaçar-nos a continuació.

El barri de Recalde consisteix en dues construccions agrícoles, o casals, de gran antiguitat, amb una tercera casa més moderna una mica més allunyada. Al preguntar per l'escut de la casa, la propietària actual ens va acompanyar a una façana orientada a migjorn on, efectivament, hi varem trobar l'escut definit pels García Caraffa, només que amb una diferència en la situació dels quarters.

Com que no som experts en heràldica ens podem equivocar en el que direm a continuació, però, vist l'escut que ens vam trobar, aquest presentava la banda d'atzur sobre camp d'or en els quarters segon i tercer, i les cinc “paneles” daurades sobre camp de gules estaven situades en els quarters primer i quart. Com que vam fer una fotografia de l'esmentat escut, que us mostrarem a continuació, deixem que siguin els nostres lectors que puguin jutjar per si mateixos.

Escut de la família Gorriti de les masies de Recalde del poble de Erretzil

Com és evident, l'escut existent no presenta colors o esmalts i, per tant, els colors els hem afegit nosaltres en base a l'exposició del text dels García Caraffa. Ens agradaria conèixer l'opinió dels experts en heràldica sobre el punt de si l'escut de Cristòfor Colom ("banda d'atzur sobre camp daurat amb cap de gules") pot ser una derivada lògica i heràldicament correcta d'aquest escut dels Gorriti.

Un altre punt que destaca l'anònim autor per convèncer-nos de la bondat de la seva identificació és l'existència de cinc "paneles" en sotuer, que ens poden recordar les cinc ancores també en "sotuer" que Colom va posar en el quart camp del seu escut. Un cop la hipòtesi navarresa va estar avalada per l'heràldica, el seu autor deuria pensar que el llinatge Gorriti s'assembla molt a Gorricio i que, en conseqüència, podria tractar-se d'una mateixa família. D'aquí li venia rodat a l'autor anònim que Fra Gaspar de Gorricio era parent directe del descobridor i, per tant, suposa que era un cosí germà seu.

Tota aquesta hipòtesi de ser Colom basc-gascó sembla força ben lligada com hipòtesi inicial de partida, però ara caldria fonamentar tots els raonaments que exposa el seu autor de manera científica. A tall d'exemple, l'autor ens deixa anar la data de naixement de Colom com l'any 1442. Segons ell, doncs, Colom va morir als 64 anys i, per tant hauria començat a navegar l'any 1458, etc. etc., però no ens diu

com justifica aquesta primerenca data del 1442.

Després, dona per demostrat la pertinença de Colom a la família Colom de Bordeus, tot dient que varen fugir d'aquesta ciutat per anar a refugiar-se al regne de Navarra. Nosaltres tenim entès que algun membre d'aquesta família va fugir cap el Puy en Vélai i el Delfinat i no tenim cap certesa d'aquesta fugida a Navarra.

També hem de suposar, que el suposat origen gascó de Colom, resulta convenient per a justificar la col·laboració de Colom amb el vice-almirall francès Guillem de Casenove Coulon, de qui es diu que tenia un origen suposadament gascó. Ara li caldria a l'autor demostrar que els girs lingüístics emprats per Colom en els seus escrits provenen de la seva llengua mare gascona o bé basca, que ja fora força més complicat.

De tota aquesta nova hipòtesi de treball, força ben travada per cert, hem volgut destacar el tema de la heràldica colombina, ja que, malgrat que el nostre benvolgut Luis Ulloa i Cisneros afirmava amb excessiva vehemència en els seus escrits que l'escut de Colom només es podia justificar si era català, en la nostra recerca hem anat trobant escuts a la Borgonya, Itàlia (especialment al Veneto), Alsàcia, etc, que presenten unes grans semblances a l'escut de Colom i que invaliden aquestes certes proclamades per Ulloa de forma excessivament lleugera.

No hem de cometre el mateix pecat o error que Ulloa va cometre massa sovint amb els seus antagonistes i amb diverses teories contraries a les seves teories als descartar-los i menysprear-les de manera altiva i gens científica. Nosaltres hem de reservar aquesta teoria de l'origen basc-gascó de Colom per si algun dia el seu autor dóna el pas i publica un llibre justificant pas per pas les seves afirmacions que, en la majoria dels casos, semblen pura invenció.

Estat real de l'escut dels Gorriti d'Erretzil

DE INSULA INVENTIS

Una lletra que és molt més que una carta

Per Joaquim Arenas i Sampera

Un dels documents més recurrent en l'estudi de la naturalesa de Cristòfol Colom és la Carta de Primera Navegació o la Carta de Colom. El títol en llatí és *De insula inventis*, expressió amb la qual normalment s'hi fa referència.

L'objectiu i el contingut d'aquest extraordinari document, així com la seva trajectòria en posteriors edicions, són fets prou coneguts pels estudiosos colombins.

Ens ha mogut escriure aquestes ratlles la conveniència i la importància que per a Catalunya i la seva capital ha tingut aquest testimoniatge escrit, tan ben documentat.

Ben segur que el lector expert no hi trobarà novetats sorprenents. Tampoc el que signa aquest article ho pretén. Es tracta, doncs, de palesar aquells aspectes, alguns recòndits, que conté la missiva..

Quan hem esmentat en títol el concepte: una lletra que és molt més que una carta, expressàvem precisament aquesta voluntat.

La Carta de Colom fent avinent el Descobriment de la Índies, *De Insula Inventis*, constitueix de bell antuvi la partida de naixement del Nou Món

Colom envià des de Lisboa, Portugal, tres cartes expedides el 14 de març, totes tres de contingut molt semblant. La primera als reis Ferran i Isabel que, per bé que es donava per existent sense haver-ne comprovació, en fou confirmada l'existència històrica amb la troballa del "Libro Copiador" a Tarragona l'any 1985 tot i que el Descobridor ja n'anunciava l'enviament a la carta a Santànel, escrivà de ració, escrita en alta mar, el 15 de febrer quan era a prop de les illes Canàries i que trameté des de la capital portuguesa i en la qual també explica la seva arribada forçosa a Lisboa.

La tercera lletra l'adreçà a Gabriel Sanxis, tresorer de la cort catalano-aragonesa. Sanxis era un prohom de gran relleu en la societat barcelonina. La lletra a Santàngel és datada el 4 de març, que no vol dir expedida, i precedent a la que envià a Sanchis. Alguns historiadors intueixen que el gran navegant també trameté una carta semblant al Duc de Medinaceli, protector seu, que l'hostetjà al llarg de dos anys a casa seva. El Duc era vidu d'Anna de Navarra, filla natural de Príncep de Viana. Tota una connotació, doncs.

Lluís Santàngel i Gabriel Sanxis, principalment el primer, aportaren recursos econòmics al rei Ferran i varen deixar diners a la reina per a l'empresa colombina.

Cap dels originals de les tres cartes s'ha conservat, se'n coneix, però, el text gràcies a les versions de dues, la de Santàngel que fou escrita en català i la de Sanxis, redactada en castellà.

Barcelona, que havia perdut la seva esplendor tan florent de capital en plena i baixa edat mitjana a causa de la guerra perduda contra Joan II, el Sense Fe, pare del rei Ferran, marit d'Isabel de Castella i que també

havia estat afectada per la pesta negra anys enrere, passava per moments difícils en molts sentits, aquell any 1493.

En canvi en el mateix darrer terç del s. XV, quan la nova invenció de la impremta arriba a totes les ciutats europees, Barcelona s'omple d'impressors alemanys. De catalans només en tenim constància de quatre: Pere Posa, Pere Miquel, Gabriel Pou i Bartomeu Labarola. Tot i amb tot, per raons demogràfiques i cultural i econòmiques la capital catalana esdevé, des de l'època de l'incunable, la ciutat capdavantera de l'edició catalana. Impressors i llibreters, aplegats en el gremi de Santa Bàrbara, donen fama a la ciutat. El primer llibre imprès a Barcelona i a Catalunya i en català és "El Regiment de Prínceps" d'Edigio Colonna, editat el 1480.

És en aquest marc que la carta de Colom a Santàngel s'imprimeix en els tallers de Pere Posa, ubicat al call jueu, l'abril de 1493, al cap d'un mes i mig d'haver estat escrita. El text lliurat era obligat que l'imprimís un home de confiança i d'ofici garantit, el mestre de Posa havia estat el suís Pere Brun divulgador de "ars artificialiter scribendi", és a dir, la impremta (Castellà Gassol 1987). Posa havia estampat obres clàssiques com "Summa ars aritmetica" en català en 1492, tot plegat li donava notabilitat a fer un encàrrec tan delicat com el que se li encomanava.

Era de tota lògica que Santàngel, originari de València i que tenia casa a Barcelona, cerqués qui li pogués garantir una impressió de bona qualitat. A més d'escrivà de ració, és a dir, encarregat de portar els comptes de la casa reial, el nostre home va ser de confiança absoluta del rei i prestador de diners al monarca. També arribà a ser "contador mayor de Castilla". Una personalitat notable ja que, tot i ser funcionari i ciutadà de l'estat català, ocupà un càrrec important a l'estat de Castella.

Cal remarcar que l'encàrrec de Lluís de Santàngel a la impremta barcelonina de Pere Posa i la consegüent impressió de la carta colombina van fer que aquesta, la impremta, pugui ser considerada agència precursora de notícies.

La carta dirigida a Sanxis i traduïda per Leandre Coscó va ser estampada per primer vegada a Roma, el trenta de maig de 1493.

Sanxis, el tresorer esmentat de la Cort catalano-aragonesa, com Santàngel, era d'estirp jueva, fill de notari aragonès, la seva dona era una Santàngel (Català, Pere. 1993). Tot i que la família fou fustigada per la Inquisició i ell mateix assenyalat com a conspirador, la protecció reial l'alliberà d'aquest perill. Dos dels seus germans, però, es trobaven exiliats en la cort pontifícia d'Alexandre VI, el papa valencià.

La primera impressió De insula Inventis, traduïda al català i al castellà, ja ha estat comentada suara. Se n'ha conservat fins a l'actualitat un exemplar de l'edició en castellà que consta de 2750 mots i es troba al New York Public Library.

Per a la majoria d'historiadors catalans es pot assegurar que la primera edició va ser la catalana, no només per les raons adduïdes quant a la seva existència, sinó també per la gran quantitat de catalanismes que es detecten en la primera edició i en les posteriors que els arrossegueu.

Sabem també de l'edició en català de la lletra a l'escrivà de ració, per l'abecedari, és a dir, l'índex dels llibres i documents referents a son pare i a la Descoberta que aplegà Ferran Colom, el seu fill natural a l'anomenada Biblioteca Colombina. La referència és aquesta : Cristoforo Colon. Letra enbiada al escriva

de ració. 1493. 4643. En aquest punt ens hem de preguntar d'on obtingué Ferran la lletra en qüestió ja que en tots els documents n'esmenta la procedència, la data i fins i tot el preu, es pregunta Josep Maria Castellnou (1989). No podem deixar de subratllar que Barcelona, la capital, fou la primera ciutat del món a imprimir la nova de la Descoberta de les Índies fet de tanta transcendència per a la humanitat i que el mateix Colom adreçà aquesta primera notícia a un ciutadà de l'estat català i en la capital del qual tenia residència. Aquests fets singulars esdevenien en una ciutat oberta a totes les innovacions artesanals, com era la impremta, i això malgrat la maltempsada política i social que l'obsedia. Del fet de la descoberta geogràfica d'una importància científica cabdal, se'n beneficia només, doncs, la capital de l'Estat Català.

César de Lollis, historiador italià que defensa la pàtria genovesa de Colom en la *Recolta*, reconeix que degué existir una edició prínceps barcelonina, origen de tots els catalanismes (Castellnou, 1981).

En aquell temps, el centre neuràlgic de la política i de la cultura del món conegut era Roma. I el llatí la llengua franca entre les nacions.

Tant Santàngel com Sanxis van entendre que fer saber a Roma la innovació de les Índies era propagar per Europa la gran aventura del Descobriment.

Així com l'edició epistolar de Barcelona feta a la impremta de Pere Posa reproduïa la lletra adreçada a l'escrivà de ració, la feta a Roma seria la traducció al llatí de la rebuda per Gabriel (Rafael, erròniament) Sanxis. La qual és possible que fos editada també en català a la capital del Principat.

Per a aquesta comesa romana, els dos funcionaris de l'Estat català havien de cercar un home que tingués moltes lletres llatines i alhora que fos una persona influent en la cort pontifícia, on el sant Pare, Alexandre VI, valencià com Santàngel, havia acollit jueus perseguits per la inquisició.

El traductor escollit va ser Alexandre Coscó, noble i clergue, bon llatí, amb ascendent a l'entorn papal; era cambrer i acòlit d'Alexandre I (Parellada 1987) en aquell temps i cosí de Gabriel Sanxis (Freixes Llobet 1982). Residia aleshores a Roma, era aragonès amb arrels a Coscó, llogaret de La Noguera, i conegut i protegit pel rei Ferran anteriorment. Tot assegurava que faria una bona feina en el doble vessant de traductor principalment i de persona ben relacionada amb altes esferes vaticanes..

La traducció al llatí feta per Leandre Coscó posseeix un valor afegit i transcendental i és que canvia alguns conceptes de manera expressa a favor de la nació catalana, tan negligida per la política els Reis. Era l'Estat català, al cap i a la fi, el que s'havia mogut com l'actor principal de la Descoberta de bell antuvi: Colom, el descobridor, i Santàngel i Sanxis, els finançadors principals. Així, doncs, Coscó emprèn la versió encomanada i tradueix paraula per paraula el text proposat. Ara bé en alguns aspectes, i per cert força importants, hi deixa la seva petja catalano-aragonesa.

Primer de tot cal esmentar que el gran navegant és anomenat Colom, amb m final. Tractant-se d'una versió llatina hagués pogut llatinitzar el cognom -Columbus- però no ho va fer, va mantenir la forma de les versions catalana i castellana festes a Barcelona: Colom.

Home coneixedor de la política castellana, captant la vàlua que tindria el Descobriment de les Índies, fa dir a Colom que havia descobert les illes en nom del nostre rei, quan la versió castellana diu: "por sus altezas" (Parellada, 1987) ignorant el nom de la reina i encara evitant tota possible relació palesa amb Castella.

En la versió castellana, també de la carta impresa, es feia dir a Colom que es refereix als indis: “se faran cristianos que se inclinan al amor i servicio de sus altezas i a toda la nacion castellana”. Coscó decideix escriure en llatí: a tots els pobles d'Espanya. Si hagués prevalgut l'expressió “toda la nacion castellana” els catalans i valencians, i per tant el mateix Coscó, haguessin restat exclosos dels resultats de l'empresa. Igualment Coscó subratlla que “ab idioma hispano convertit” just quan acaba d'esmentar el rei Ferran de “hispaniarun regis”. Menciona el papa Borja, Alexandre VI, ben intencionadament, ja que tenia un valor excepcional que el fet de la Descoberta arribés a Roma i a la cort pontificia, ja que el Summe Pontífex era l'únic personatge de tot el món que podia determinar a quina banda s'atribuïen les terres descobertes, si a Portugal o Castella (Català Roca, 1993).

La versió és datada el 30 de maig de 1493. A més s'hi afegeix un epigrama de Ramon L. de Corbera, bisbe de Montpeller, el qual es trobava a Lisboa a l'arribada de Colom. S'imposa atribuir a Leandre Coscó el paper de primer publicista de la gran notícia que va fer conèixer al món l'existència de les Índies, és dir del Nou Món.

Més tard aparegueren les versions de París, Anvers i Basilea difonent l'extraordinària nova per tota Europa i a totes hi consta, llevat d'una, el cognom del gran navegant escrit amb m final: Colom. Segons Josep Porter varen ser disset les edicions d'aquesta missiva entre 1493 i 1497. En una d'elles, l'alemanya 1497, valgui la reiteració, s'esmenta: “traduïda a l'alemany del català i del llatí”.

El contingut de les tres cartes és bàsicament el mateix en allò essencial. En l'adreçada a Santàngel, Colom s'esplaia en l'explicació d'allò que troba: població nua, que una de les illes era més gran que Escòcia i Anglaterra juntes. També hi comenta aspectes de la vegetació i de la fauna. I l'abundància de metalls preciosos. I del descobriment d'una altra illa el contorn de la qual mesurava més que la distància entre Cotlliure i Fuenterrabia, entre altres events...

Val a dir que, com que no ha subsistit cap manuscrit de la carta, les similituds i diferències entre elles i algunes relacions del diari d'abord fan que el seu estudi hagi estat i sigui causa i motiu de manca de consens en algun aspecte.

NOUS DOCUMENTS INTERESSANTS DE L'ALPB.

Per Llorenç Margarit i Torras

No ens cansarem de lloar l'Arxiu Històric de Protocols del Col·legi de Notaris de Barcelona, tant pel seu contingut com pel personal que el gestiona i serveix els documents als historiadors. Malgrat que ens pugui semblar que tots els seus centenars de milers de documents ja han estat buidats i estudiats sembla que encara n'hi ha molts per estudiar, ja que hi ha documents que segons amb quins ulls es miren poden ser considerats valuosos, o no, en relació al tema d'estudi de l'erudit interessat. Avui us volem presentar dos documents que, als nostres ulls, ens semblen interessants pels estudiosos del Centre d'Estudis Colombins.

DOS PATGES DE PERE DE PORTUGAL (1464)

Tenim ben present encara l'agoradada teoria de la Sra. Teresa Baqué i Estadella que afirmava que Cristòfor Colom fou l'herald del rei Pere de Portugal sota el nom de "Paine pour Joie", que era la divisa d'aquest monarca durant el seu breu regnat a casa nostra.

A nosaltres ens va agradar molt aquesta hipòtesis de treball, ja que podia explicar certs punts foscos de la vida del descobridor, especialment tot allò relacionat amb un possible coneixement previ de la noblesa portuguesa per Colom, que hauria fet més comprensible el seu establiment a Lisboa i posterior casament amb Filipa de Perestrello i Moniz. Encara que aquest herald, i també patge del conestable Pere de Portugal, està perfectament documentat en diversos documents del període de la guerra civil, ningú ha aconseguit saber el seu nom original, el nom que va ser substituït per la divisa reial.

Per això, el document que presentem a continuació ens sembla interessant per dos motius. En primer lloc, perquè parla de dos patges del Rei Pere de Portugal, tots dos portuguesos, citant els seus noms i cognoms complets: Pere d'Azambuja i Pere Lopez. En segon lloc, aquest document és interessant ja que cita un document que suposem manuscrit pel propi rei Pere de Portugal, que, com és lògic, estava redactat en llengua portuguesa.

Al veure el nom del primer patge, Pere d'Azambuja, immediatament varem pensar que es tractava d'un familiar de Diogo d'Azambuja, militar de la Orde d'Aviz i guardarroba del Rei Pere de Portugal a Catalunya, personatge que es va fer famós posteriorment al servei del rei Juan II de Portugal, quan va dur a bon port la construcció del castell de San Jordi de Mina i va ser nomenat capità major de la Costa de l'Or a Guinea. Diogo d'Azambuja va néixer l'any 1432 a Montenor-o-Velho i va morir l'any 1518. Fou, doncs, exactament contemporari de Cristòfor Colom. Aquest patge de nom Pere d'Azambuja podria haver estat un dels fills de Diogo d'Azambuja i, per que no, ser l'herald "Paine pour Joie". Aquesta suposició nostra no té cap fonament documental, però, al veure que aquests dos patges ocupen aquest càrrec des del primer moment de l'arribada de Pere de Portugal a Catalunya, sembla lògic que el seu herald fos un d'aquests dos homes.

A continuació donem una primera aproximació de la transcripció d'aquest document, deixant la tasca de fer una transcripció completa i correcta a qui sàpiga molt més de paleografia que no pas nosaltres.

Notari Bartomeu Agell (142/20) f. 72v-73r.

“Dilluns, XVII Septembre 1464

Sit ómnibus notum Quod nos Petrus da Azambuga et Petrus Lopez pagius sive patees serenissimis dominis regis, confitemur et recognoscimus vobis honor. Fferdinando Yanyes, locumtenens et thesaurarius nostris dominis Regis quod in.....patenns papiros littem sive cautele dictis dominis regis suo sigillo sigillate eiusquem.....manu subsignate que est tenoris sequentis:

El Rey, Ffernandianus logotinentes de tisourero nostro mandamos vos que do veludo carmesim que tenedes dees a Pº (Pedro) da Azambuja deez palmos que lhe mandamos dar para un gibam / E mais le darees cinco canas de paano azul nostro que tenedes que lhe mandamos dar per asser vestiso / E mais vos mandamos que deez a Pedro Lopez, page nostro, quatro palmos de GM(¿?) roxa que tenedes que lhe mandamos dar per a una saya pertada e como lhos entregades cobraa delles apoca / E per este mandamos que vos segan levados en quinta feira en Barcelona a xv de setembro de 464. Pedro de Baxa ho fez + Rex Petris + R. Vital (.....) dedistis et tradistis ac delliberastis nobis videlicet michi dicto Petro de Azambuga ex una parte decem palmos velluti carmesinis per faciendo michi.....et ex allia parte quinquam cannas pannis lanis coloris.....sive de blanchas per me induendo / Et michi dicto Pedro Lopez quatuor palmos pannis grane per quandam tunyca sive saya apretada / que omniam dictus dominis Rex per vos nobis dari mandavit.... dicta.....littera prescripta.....et.....renunciarem ex dictorem valluti et panorumquem per vos nobis ex....predictis non traditores non delliberatores et dolis malis ffacimus deesdem vobis presens apoche instrumentum.... / Quod est actum Barchinone, XVII die septembris anno a nativitate dominis millessimo CCC sexagesimo quarto.

Signum: Petri da Azambuga et Petri Lopez predictos/ Quod hec laudamus conce.....et firmamos.

Testes huius rei fuerint discretus Bartholomeu Riquer presbítero benefficiatus in sede et Petrus Font scriptores Barchinonem.

PRIMER DOCUMENT PRIVAT RELATIU A AMÈRICA A L' AHPB.

En els darrers temps hi ha hagut diversos intents de convèncer-nos als catalans que la prohibició de negociar amb Amèrica fou un mite creat per la historiografia catalanista més patriotera. Doncs nosaltres no estem gens d'acord amb aquest nou punt de vista i ens reafirmem que, per les raons que fossin, des de la prohibició expressa del testament d'Isabel la Catòlica, fins a una situació depauperada de la població i l'economia catalanes, els catalans no varem entrar per a res en el comerç americà durant les tres primeres dècades de la conquesta i colonització americanes.

Per demostrar el nostre punt de vista, només cal anar als arxius històrics de casa nostra i veure quina documentació comercial hi ha relativa a intercanvis comercials amb el Nou Món. Ràpidament descobrirem que no hi ha documentació al respecte i que, per tant, no és certa aquesta faula d'alguns historiadors castellans que ens volen fer creure que no hi va haver discriminació de la Corona d'Aragó respecte a Castella en el comerç americà.

Està clar que va existir i encara més clar que Sevilla en tingué el monopoli inicial.

El document que considerem el més antic del comerç americà a casa nostra és una assegurança marítima, de data 5 de maig del 1523 i es troba en un lligall del notari barceloní Jaume Seguí (288/7) preservat a l'Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona. A continuació donem una transcripció aproximada de l'inici del document, que ocupa set pàgines en total.

“Die martis mensis Madij anno MDXXIII (1523),

Semblant seguretat de les altres segons forma de les noves ordinacions de seguretats de fa per lo magnífich micer Thomas de Fornaris, mercader janovès en nom seu propi o ennom de dels magnífics Adam de Vinaldo, Gaspar Centurió y Domingo de Fornaris e en nom he ... de quisculla altri ... interes hi haya rathio dels quals en nom seu propi promet esser tengut sots obligació de seus bens sobre qualsevol suma he ho guany de or fors e marchat(tatxat)

E qualsevol sua de perles, joyes e pedres fines e mes sobre(buit) caxes de sucres de qualsevol sort que sien e mas sobre qualsevol altres robes bens e mercaderies ... que sien las quals perque a això vos honorable Joan de Viloria, Lope de Vande e Domingo de Hotasua...

... altra persona e o persones he on se devien carregar he hon se carregaran del dia present a vuyt meses en los ports de Sant Domingo ho del Porto de Plata de la Ylla Spanyola e ho en qualsevol loch ho lochs de la dita yllaSpanyola sus qualsevol fusta ho fustes per quisculla sien patronejades per portar a Sivilla consignades totes les dites coses als dits Adam de Rinaldis, Thomas de Fornaris, Gaspar Centurió y Domingo de Fornaris ho altre dells ho aquisvulla sian consignades. E costen les dites or, joiyes, sucres, e altres robes, bens, mercaderies e altres carreguades he spaxades compres lo cost e altres despeses aixi de la present seguretat com de altra deval mencionada (en blanc)... ducats d'or en or e comensa lo risch e perill dela present seguretat de continente e axi com les dites coses totes hi ho part de aquelles.....

Se carregaran o ja vuy seran carregades e apres durant tostemps stant anant, navegant, carregantse e desta seguretat e fent qualsevol divises segurades volnimanos (?) he roforsades e fins he tant distes fusta ho fustes sus la qual ho quals dit or, joyes, sucres, e altres robes, bens he mercaderies.... seran carregats si aho sien junta e ho junctes en lo riu de Sivilla al descarregador e aquí tot lo dit or, joyes, sucres, robes, bens, mercaderies he dames sien descarregats es entes que si los dits or, joyes, sucres, bens, mercaderies, robes en tot o en part axi voluntariament com forsades en qualsevol loch o lochs del dit viatge descarregades en terra e apres tornades a carregar sus les mateixa fusta o fustes per vulla sien patronejades he ho seran mestreyades ... ho mudades una vegada en altra fusta que los asseguradors coneguen axi lochs com ho descarregarent no fos fet e per quant se son fets assegurar los profits fons en suma de cinch milia ducats d'or, que ans que los asseguradors deval scrits carreguen lo risch de la present seguretat se hara apurgar la dita seguretat de ... or, joyes, sucres,.... robes, bens, mercaderies, homes de major suma carreguen lo risch per aquesta los asseguradors.....

E mes es entes que les ... asegurades no sien tenguts a furt faedor per gent de fusta del dit or e joyes .. ni despeses de a vistas ni de gent que les en fustes levasen de manifest queen cas de dany ... respost al dit micer Thomas de Fornaris ho a qui ell volrà sens mostrar altre poder. E --- es entès que en cas de danys o eprdua de la present...etc.”

Al final del document hi ha una relació de fins a 23 persones que participen en aquesta assegurança marítima.

Als estudiosos colombins els haurà sorprès la presència de diversos membres de la família genovesa Fornaris en aquesta assegurança marítima, ja que, una generació més tard va aparèixer a Sevilla un tal Baliano de Fornari, mercader també genovès, que fou qui va comprar la biografia escrita per Hernando Colón sobre el seu pare a Luis Colón, el net del descobridor.

La diferència del cognom dels actors de l'assegurança marítima que es diuen Fornaris amb el Fornari del comprador de les memòries de Colom potser no sigui significativa i tots ells siguin membres d'una mateixa família genovesa. Com a mínim tots semblen interessats i participen en els negocis americans.

Animem als nostres consocis, que siguin experts en paleografia, a completar aquestes dues burdes transcripcions que hem fet d'aquests dos documents que us hem presentat i que per nosaltres tenen, sens dubte, un gran interès.

Bibliografia

“CRISTÓBAL COLÓN: SU ORIGEN Y VIDA INVESTIGADOS CON TÉCNICAS POLICIALES DEL SIGLO XXI”

Autor: Jesús Delgado Lorenzo

Editorial: bubok (www.bubok.es) Llibre Autoeditat 2013.

Per Amadeu Buch i Gras

CAOS SOBRE CAOS

És una llàstima que els estudis històrics sobre un possible origen català de Cristòfor Colom hagin caigut en mans de persones poc preparades, ni acadèmicament ni històricament. Era d'esperar que la difusió massiva de teories molt impactants com la que defensa la sortida de Colom d'un suposat port de Pals d'Empordà o la identificació del descobridor amb Joan Colom i Bertran, totes dues falses i aberrants, han creat el caldo de cultiu ideal per l'aparició d'una nova generació d'espavilats que bastiran noves teories o complementaran les anteriors amb uns resultats francament lamentables i que augmentaran, de manera considerable, el descrèdit de la teoria original d'Ulloa.

El Sr. Jesús Delgado Lorenzo s'ha autoeditat un llibre, que no aporta res de nou i que, per tant, hagués fet bé en no donar-lo a conèixer. El seu llibre és el paradigma d'una narració que té una important manca de fil conductor i de racionalitat.

En el seu discurs dona per acceptat que va existir un port a Pals d'Empordà i que Cristòfor Colom fou el propietari d'una casa, o vàries, al barri de Santa Maria del Mar, situades entre el carrer de Mirallers i de Banys Vells.

Com és obvi, aquest autor es devia apuntar als tours que organitza el “Cercle Català d'Història”, visites guiades en les que es desinforma més que no informa i, per tant, la seva visió de la teoria del possible origen català de Colom ja va quedar esbiaixada des de bon principi. Una casa no es pot bastir sobre mals fonaments i tota teoria basada en les fal·làcies difoses per l'Institut Nova Història o pel Cercle Català d'Història és crear caos a sobre d'un altre caos irracional.

Tot això ha acabat sent un despropòsit lamentable que no sembla que hi hagi cap voluntat de ser esmenat.

Quan una persona considera que, a través de l'escriptura d'una altra persona pot saber com tenia el nas o la cara, ens costarà molt de pensar que aquest autor té una mentalitat racional i científica. Si a més a més el text del Sr. Delgado conté errors importants com el de dir que Colom va néixer l'any 1456, sense que doni cap valoració explicativa del per què de tal sorprenent afirmació, la lectura comença a esdevenir malfiada. Però d'errors n'hi ha un munt en aquest llibre: Lluís de Santàngel no va néixer a Calatayud, Fra Bernat Boïl no va néixer ni a Catalunya ni a València, Jaume Ferrer de Blanes no va ser mai mestre de Colom, el número del catàleg d'Hernando Colón de la carta de Colom a Lluís de Santàngel és el 4743 i no el 1493, Joan Colom i Bertran va morir l'estiu de l'any 1477 i és impossible que fos el descobridor,

Entrant en el tema que l'autor del llibre diu dominar, com és la grafologia forense, quan analitza aquella marca que feia Colom en totes les cartes que va enviar al seu fill i que l'autor denomina "Visé", ens hagués agradat que hagués tractat el tema de si aquest signe era escrit d'esquerra a dreta o de dreta a esquerra. L'autor sembla indicar que Colom començava per l'esquerra, però nosaltres considerem, i podem estar equivocats perquè no som grafòlegs, que la taca final de la grafia podria ser el inici del traç si Colom ho escrivia de dreta a esquerra, seguint la tradició judaica.

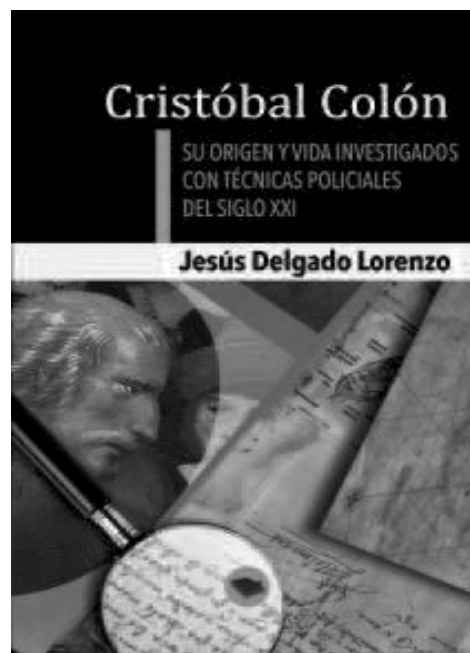
Aquest punt, que per nosaltres té força importància, no el considerem ben resolt en aquest escrit. També ens agradaria que l'autor ens donés les referències en les que ha basat les seves afirmacions com en el cas de que diu que Amerigo Vespucci era a Barcelona a la arribada de Colom l'any 1493.

No cal ser grafòleg per veure que el suposat testament de Colom de l'any 1498 és una còpia no legalitzada i falsa. Ni tampoc calen moltes llums per veure que en un escut d'un llibre d'heràldica preservat a la Biblioteca de Catalunya s'hi va afegir una lletra "a" al llinatge "Colom", sense que en aquest cas compartim les deduccions conspiranoiques de la Sra. Eva Sans i de l'autor en aquest afer, ja que en els índexs la referència és correcta.

CONCLUSIÓ

No aconsellem als nostres consocis ni la compra ni la lectura d'aquest llibre, ja que desorienta i crea encara més confusió en la teoria de la catalanitat de Colom. Sempre plou sobre mullat i aquest llibre, malgrat ser escrit per una persona que diu ser mestre en la grafologia forense, no ens ha aportat res de nou, tot i que ho hagués pogut fer si hagués analitzat altres aspectes de l'escriptura de Colom.

Nosaltres continuem recomanant els treballs de Mossèn Gabriel Roura, de la professora Montserrat Sanmartí i del professor David Garrido a aquells consocis que s'interessin científicament per l'escriptura de Colom. També és recomanable l'estudi encarregat pel nostre consoci Sr. Nito Verdera a la policia forense sobre l'escriptura de les lletres "beth" i "hai" que demostraria una cultura judaica del descobridor.

COMENTARIS A “PARTICIPACIÓN DE JUDÍOS Y CONVERSOS EN LA EMPRESA DE CRISTÓBAL COLÓN”

Autor: Miguel Angel Ladero Quesada

Editor. Real Academia de la Historia (Madrid, 2009)

L'any 2009, la Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales i la Real Academia de la Historia varen organitzar un cicle de conferències sota el títol: “América y los judíos hispanoportugueses” en el que varen participar importants historiadors, entre els que hem de destacar al Dr. Miguel Ángel Ladero Quesada, que hi va participar amb un interessant treball que duu el títol “Participación de judíos y conversos en la empresa de Cristóbal Colón”. Aquest treball es va editar com a segon capítol d'un llibre publicat per la Real Academia de la Historia, també l'any 2009, del que en va ser el coordinador el Dr. Fernando Díaz Esteban. La lectura d'aquest article ens ha de servir per comprendre la postura actual de la elit dels historiadors espanyols respecte a molts punts relatius a la vida de Cristòfor Colom i que, com veurem, pot estar a les antípodes d'allò que nosaltres, des del Centre d'Estudis Colombins, interpretem com a científicament correcte.

L'escrit de Ladero Quesada es divideix en diversos apartats, estant destinat el primer a tractar de: “Cristóbal Colón: orígenes familiares y creencias religiosas”. Respecte a les diverses teories que defensen un origen no genovès de Colom, el Dr. Ladero diu: “Con benemérito esfuerzo diversos investigadores, así españoles como extranjeros, han defendido, en la última centúria, la tesis del Colón gallego, extremeño, catalán, mallorquín, ibicenco, portugués, corso, etc., etc. Pero a decir verdad sus argumentos se basan en contradicciones filológicas, detalles toponímicos, hipótesis y elucubraciones de escasa consistencia.”

Per molt que els investigadors del Centre d'Estudis Colombins intentem difondre que les nostres recerques volen ser lo més científiques possibles, immerses dins del marasme o “melting pot” del conjunt de teories heterodoxes sobre l'origen de Colom són considerades, en el millor dels casos, només com a “beneméritos esfuerzos” per la casta superior dels historiadors acadèmics. Cal reconèixer que no ens hem pogut distanciar de tant diletant poc rigorós, que ha volgut participar del festival colombista.

El Dr. Ladero cita a la Dra. Consuelo Varela quan diu que: “...las hipótesis de un Colón mallorquín, gallego, catalán, extremeño, ibicenco o menorquín, corso o griego no resisten en ningún caso la comparación con las pruebas documentales presentadas por los compatriotas del navegante, hoy ya definitivas tras las nuevas aportaciones del profesor Aldo Agosto, director del Archivo de Estado de Génova, que ha logrado confeccionar un árbol genealógico de la familia Colombo en el que muy pocos espacios permanecen en blanco.”

Com podeu comprovar, la Dra. Varela no distingeix ni fa cap diferència entre la teoria de la catalanitat de Colom de les altres teories heterodoxes. Ens sorprèn que parli d'una teoria “menorquina”, ja que nosaltres no hem tingut coneixement de cap publicació ni autor que defensés aquesta teoria, però podríem estar equivocats. Tampoc ens convenç el fet que els treballs de recerca del Dr. Aldo Agosto que completen quasi bé de forma perfecte, l'arbre genealògic de la família Colombo de Gènova serveixin per dir que

són proves “hoy ya definitivas”, ja que no aporten proves concloents respecte a l'identificació d'aquesta família Colombo com la família del descobridor del Nou Món.

En canvi la teoria del Sr. Alfonso Enseñat de Villalonga sí que mereix un tracte especial per part del Dr. Ladero, ja que respecte un origen genovès del descobridor.

Quant a l'idioma matern de Colom, ens sorprèn que el Dr. Ladero Quesada encara qualifiqui l'obra de Ramón Menéndez Pidal sobre La Lengua de Cristóbal Colón com un “luminoso estudio”, sobretot després dels estudis lingüístics realitzats pel Dr. Lluís de Yzaguirre i Maura de l'any 2004, que amb tota seguretat desconeix el Dr. Quesada.

Sobre el tema de si el cognom de Colom pot demostrar un origen jueu o convers del descobridor el Dr. Ladero cita un raonament d'un escrit de Serrano Sanz de l'any 1918 que diu: “Tan frecuente era en España el apellido Colón en el siglo XV, que se dan casos de haberlo llevado algunos judíos, sin que por esto, y con ligereza que sería imperdonable, hayamos de pensar que descendía de ellos Cristóbal Colón, convirtiendo la Historia en novela, o cuando menos, en campo de conjeturas infundadas,. Por los mismos años en que supone que nació el descubridor de América, vivía en Borja un hebreo Abraham Colom.... etc.”

En primer lloc discrepem obertament que el cognom en estudi fos “tan frecuente” en aquesta “España”, que per l'autor ja existia, ja que les nostres recerques a molts arxius, especialment en els eclesiàstics on es poden trobar uns llarguíssims llistats de cognoms d'aquella època, no demostren precisament cap freqüència important d'aquest cognom. Però encara estem més en desacord amb els dos autors, Serrano Sanz i Ladero Quesada, quan juguen a la confusió entre els cognoms Colón i Colom, ja que els presenten com un mateix llinatge, fet que no acceptem de cap manera. Això a banda, estem d'acord en el fet que el cognom Colom, que al nostre entendre era l'autèntic del descobridor d'Amèrica, va ser tant un cognom de famílies cristianes, com de famílies jueves o converses.

El Dr. Ladero va desmuntant a continuació tots aquells arguments que han utilitzat diversos autors per a demostrar un origen familiar jueu de Colom. En relació a la inscripció en el marge esquerra de les cartes que Colom va dirigir al seu fill Diego i que ha estat desxifrada com el anagrama “beth-hai”, el doctor Ladero simplement diu que “parece demostrada la inconsistencia de esta hipotesis”, comentari bastant frívol que molt suposem que no serà ben acceptat per part del nostre benvolgut consoci Sr. Joan Verdera i Escandell.

Tots els estudiosos de Colom coneixem de fa molt temps la inesgotable imaginació del Sr. Enseñat de Villalonga, així com la seva facilitat de variar de teoria en el decurs dels seus estudis d'un Colom mallorquí a un Colom genovès, però el que encara no sabíem es que el Sr. Enseñat considera que Colom va estar a València diverses vegades entre el 1478 i el 1483 en el decurs dels seus viatges pel Mediterrani. Ens sorprèn molt aquesta hipòtesi, ja que ens semblava comprovat, que precisament en aquest període Colom navegava per aigües atlàntiques i no mediterrànies. De tota manera, i vist el document “Richart” del qual ens n'ha parlat el nostre consoci Francesc Albardaner, pel qual un Bartomeu Colom residia a València entre l'any 1479 i el 1484, potser caldrà tenir més en compte aquesta hipòtesi de la presència de Colom a València.

Ara bé, si el Sr. Enseñat i el Dr. Ladero Quesada accepten només aquesta presència valenciana de Colom per justificar les rellicades pseudo-jueves dels escrits de Colom a causa que la Bíblia que llegia era la traducció catalana de la Bíblia de Bonifaci Ferrer de l'any 1408, impresa a València l'any 1478, sense fer esment que aquesta traducció era a la llengua catalana, això ja ens sembla directament jugar de forma deshonest. Si s'accepta aquesta hipòtesi que Colom llegia aquesta Bíblia en català per demostrar que encara que no era jueu, havia caigut en errors pseudo-judaics compresos en aquest text, sembla mentida que no analitzin o es preguntin per quin motiu un genovès llegia la Bíblia en llengua catalana!

Un punt cabdal, i encara no resolt, de la història de Colom és quan va començar la seva relació amb Lluís de Santangel. Vet aquí el que diu el Dr. Ladero Quesada: “Colón habría conocido a Santángel en la corte, tal vez ya en 1486, si es que antes no se encontraron en València, en el supuesto de que el futuro descubridor hubiera hecho escalas allí en posibles viajes como mercader entre 1468 y 1473.”

A diferència del Sr. Enseñat, Ladero formula una hipòtesi sobre una possible coneixença i tracte entre Colom i Santàngel entre 1468 i 1473, i en aquest punt diu seguir un treball de Demetrio Ramos Pérez: “Lluís de Santàngel: l'home a l'ombra del Descobriment”. Un cop més torna a aparèixer la ciutat de València en aquestes suposicions, però aquest cop en els moments finals de la guerra civil catalana, fet que ens sembla força difícil, per no dir impossible, ja que Colom en aquests moments actuava com a capità de nau del rei René d'Anjou i la ciutat de València estava a favor del rei Joan II.

Ja quasi bé al final de l'article el Dr. Ladero parla de Miquel Ballester, del qual ens diu que era natural de Tarragona, d'origen mallorquí, fill de Joan Ballester, secretari del rei Joan II i de Francina de Taravau i, per tant, segurament era parent o familiar de Lluís de Santangel. Això sí que és una novetat per nosaltres i és una llàstima que el Dr. Ladero no ens digui de quin text o document ha tret aquestes dades, ja que tot el seu treball està profusament anotat amb notes de peu de pàgina. Ladero parla dels “Taranau”, quan jo estimo que el llinatge correcte era “Taravau”, però la novetat important és aquesta possible relació familiar Santàngel – Ballester, com a possibles cunyats.

El treball del Dr. Ladero, com tots els seus treballs, és molt clar i documentat, malgrat que nosaltres trobem, que sempre escora cap a l'ortodòxia de la historiografia més espanyolista i conservadora. L'objectiu d'aquest estudi era deixar clar que Colom era genovès, bon cristià i que no tenia cap rastre del cultura jueva, ni gaudia del suport de cap lobby jueu pel finançament de cap dels seus viatges cap Amèrica, etc.

Considerem interessant de totes maneres de transcriure les conclusions finals del seu article, que, encara que no compartim, és de lectura molt recomanable: “A tenor de lo expuesto hasta aquí, se deduce que no hay indicios ni argumentos de suficiente solidez para afirmar que Colón tuviera ascendiente judío i tampoco que fuera cripto-judío de religión o cultivara conscientemente rasgos de creencia judía. Tampoco parece asumible la idea de que un entorno judeo-converso le rodeara en Castilla (fixeu-vos que s'escapa per la banda, per no parlar de la Confederació catalano-aragones) y secundase sus esfuerzos para conseguir el apoyo regio al proyecto descubridor aunque, desde luego, hubo conversos entre sus protectores por diversos motivos y en distintos momentos.

En tercer lugar, la participación de conversos en sus viajes es, con frecuencia, imposible de precisar, lo que bastaría para no afirmar que fué abundante y, en todo caso, no se debería tanto a la común condición conversa de las personas afectadas, como motivos individuales diferentes para cada uno. Y, por último,

el estudio de la documentación contable conservada permite situar en sus justos términos de comparación e importancia relativa el empleo de dinero confiscado a judíos o conversos en las empresas colombinas, superando opiniones cualitativas diversas y, con frecuencia, exageradas.

En fin, tal vez convenga recordar una reflexión de Santa Teresa de Jesús que puede venir a cuento aunque se refiera a un orden muy superior del coocer: “acaeece a algunas personas ... que se embeben de tal manera en la imaginación, que todo lo que piensan claramente les parece que lo ven.....”.

Ben subtilment, el Dr. Ladero Quesada ens diu a tots aquells heterodoxos de l'origen nacional català de Colom que, ni més ni menys, estem paranoics o que fem volar masses coloms.

AMADEU BUCH I GRAS

